

Feiten en cijfers rond Smient, Kolgans en Grauwe Gans

In het afgelopen najaar formuleerde het Ministerie van LNV een nieuw beleidskader dat tot doel heeft door actieve verjaging (met afschot) en het instellen van 80.000 ha opvanggebied de landbouwschade door Smient, Kolgans en Grauwe Gans te reduceren. Aanleiding is de groei van de toegekende schadevergoedingen en een motie van de Tweede Kamer om de jacht te heropenen op deze soorten, die de helft van alle schadevergoedingen voor hun rekening nemen.

De toename van het aantal schadeclaims wordt meestal in één adem genoemd met de toename van het aantal vogels. Bovendien wordt door sommigen aangehaald dat het wegvallen van afschot vanaf 1999/2000 - onder de oude jachtwet werden in Nederland jaarlijks naar schatting (!) rond de 50.000 Kolganzen en 55.000 Smienten geschoten - wel moet leiden tot toenemende aantallen. Niet alleen vanwege de verminderde sterfte, maar ook omdat Nederland aantrekkelijker wordt door het wegvallen van jachtverstoring. Klinkt allemaal logisch, maar wat zeggen de cijfers over de aantalsontwikkeling? Dankzij maandelijkse tellingen zijn we goed in staat de jaarlijkse 'benutting' door Smienten, Kolganzen en Grauwe Gans te bepalen. Daaruit blijkt dat Kolgans en Smient na een sterke groei in de jaren zeventig en tachtig stabiel bleven in de jaren negentig (figuur 1). Gegevens van Wetlands International wijzen voor de populaties als geheel in dezelfde richting.

Anders is de situatie voor de Grauwe Gans, die sinds de jaren tachtig aanhoudende groei doormaakt. In toenemende mate gaat het bij de winterpopulatie ook om broedvogels van eigen bodem. Noordelijke broedvogels overwinteren weliswaar meer in ons land (verplaatsing van Zuid-Spanje naar Delta-gebied), maar zijn korter in ons land aanwezig dan voorheen: ze komen later in het najaar aan en vertrekken normaliter weer vroeg in de winter.

Vooralsnog heeft het beperken (en uiteindelijk stopzetten) van de jacht in 1999/2000 niet tot een trendbreuk in de aantallen Smienten, Kolganzen en Grauwe Gans geleid. Deels is het ook te vroeg om effecten daarvan te kunnen meten. Zo zal het wenen aan minder verstoring door jagers een zeker 'leerproces' vergen en vertroebelen jaarcijfers het beeld. Van de Kolgans is bovendien een recente verminderde reproductie bekend, zodat de populatie als geheel niet snel zal uitbreiden. Ofwel: de aanname dat het aantal vogels almaar toeneemt, is maar beperkt geldig: het gaat alleen op voor

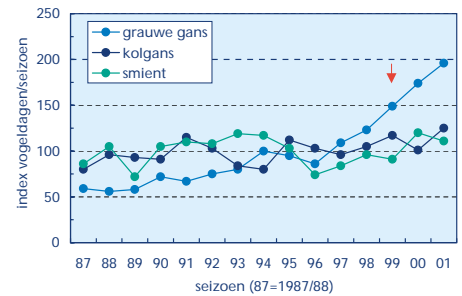
de Grauwe Gans (en Brandgans, die echter buiten het beleidskader valt).

Hoe zit het dan met de toegenomen schadegevallen? Figuur 2 toont bij alle soorten een positieve relatie tussen schadevergoedingen en doorgebrachte vogeldagen, maar de variatie is dusdanig groot dat het verband zeer zwak en niet significant is. Of er schade optreedt, hangt namelijk van veel meer factoren af dan enkel en alleen de aantallen en de begrazingsintensiteit. Denk aan de weersgesteldheid in de winter, de algehele toestand van het gewas en de bodem, het moment van begrazing maar bijv. ook moeilijker te meten aspecten als de 'tolerantie' van boeren ten aanzien van grazende vogels. Vooral dat laatste, en veranderingen in 'claim-gedrag', kunnen wel eens veel belangrijker zijn voor de ontwikkeling van schadegevallen dan de aantallen vogels. Dat schade en aantallen los van elkaar staan, is overigens eerder voor de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen aangetoond. Onderzoek aan landbouwschade in Nederland liet eveneens zien dat begrazingsintensiteit maar een deel van de variatie in schadebedragen verklaart.

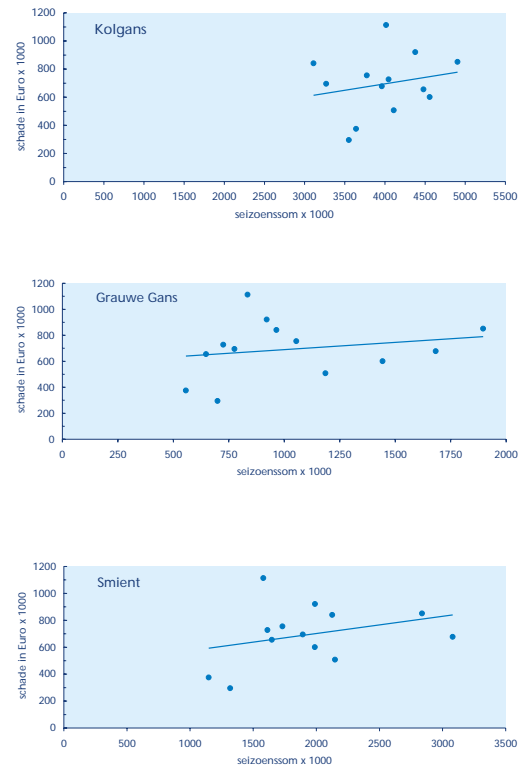
In oktober 2004 zullen de opvanggebieden gerealiseerd moeten zijn waarbinnen de vogels ongestoord kunnen foerageren. Provincies en het Ministerie van LNV stellen momenteel de begrenzing vast. De verdeling van de 80.000 ha over de provincies is mede gebaseerd op de watervogeltellingen in de afgelopen jaren, maar de gedetailleerde gegevens die beschikbaar zijn over de verspreiding van de vogels spelen verder nauwelijks een rol. Of de opvanggebieden groot genoeg zijn, verjaging en opvang zullen voldoende en ook de schade daadwerkelijk afneemt, zal hopelijk snel duidelijk worden. Ook het begrenzen van opvanggebieden is niet altijd een kwestie van hectares en aantallen. Begrens je vooral de topgebieden, dan is er een risico dat er nauwelijks extra opvangcapaciteit komt (die gebieden zitten immers al 'vol'); houd je die gebieden er echter buiten, dan mag in belangrijke foerageergebieden actief verjaagd worden. Daarnaast zijn er provincies waar grote aantallen op akkers foerageren, terwijl de opvang in principe op grasland gerealiseerd moet worden. Het is te hopen dat de afweging van de verschillende randvoorwaarden op een gedegen wijze plaatsvindt en beter wordt onderbouwd dan de aanleiding om deze beleidslijn in te zetten.

Kees Koffijberg

De volgende bronnen zijn geraadpleegd:
B.S. Ebbinge (2003) Advies aan het faunafonds inzake de heropening jacht op Kolgans, Grauwe Gans en Smient, Alterra-advies aan Faunafonds;
B.S. Ebbinge et al. (2003) Ganzen opvangbeleid: internationale natuurbescherming in de landbouwpraktijk, Alterra-rapport 792;
M. van Roomen et al. (2004) Watervogels in Nederland in 2001/2002, SOVON-monitoringrapport 2004/01;
W.A. Teunissen (1986) Ganzen schade in de akkerbouw, IBN-rapport 211, V. Wille (1999) Grenzen der Anpassungsfähigkeit überwinternder Wildgänse an anthropogene Nutzungen, proefschrift Univ. Osnabrück.



Figuur 1. Landelijke aantalsontwikkeling van Kolgans, Grauwe Gans en Smient op basis van de maandelijkse watervogeltellingen en uitgedrukt als index t.o.v. basisjaar 1987/88. De rode pijl geeft het moment aan waarop de jacht werd ingeperkt.



Figuur 2. Landelijke aantalsontwikkeling van Kolgans, Grauwe Gans en Smient in relatie tot de schade. Schadegegevens zijn ontleend aan een Alterra advies van april 2003 (te vinden op <http://www.faunafonds.nl/paginas/publicaties>) en Alterra-rapport 792.

Monitoringrapporten verschieten van kleur



Tot voor kort was het gebruikelijk dat SOVON-medewerkers van ieder project waaraan ze deelnamen een jaarrapport kregen opgestuurd. Zo was er een LSB-verslag, een BMP-verslag, een rapport over de Midwintertelling, verslagen over de Zoete Rijkswateren en van de ganzen- en zwanentellingen, enzovoorts. Zeer actieve medewerkers werden overstelpt met papier, en het lukte niet altijd meer om door de bomen het bos te zien. Om de waaier aan rapporten wat in te dammen, en bovenal om de grote hoeveelheid informatie meer op elkaar af te stemmen en beter te kunnen benutten, is vorig jaar besloten de verschillende rapporten te bundelen. Het eerste rapport dat in die nieuwe opzet het licht zag, het vorig jaar verschenen 'Watervogels in Nederland in 2000/2001', leverde positieve reacties op. Binnenkort ploft het tweede verslag in deze reeks (watervogels 2001/2002) op de deurmat, ditmaal voorzien van een fleurige nieuwe kaft. Later dit jaar volgt de rapportage over de broedvogelmeetnetten in 2003. Beide rapporten zullen de basis vormen van vogelmonitoring zoals die op dit moment in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring wordt uitgevoerd. We hopen hiermee tevens te bereiken dat bij de tellers de spreekwoordelijke muren tussen de verschillende projecten een beetje beslecht worden. Het raam wat verder open kan nooit kwaad.

Verder in dit nummer:

- **Beflijsters** gejaagd door de wind
- Een jaar van uitersten voor **kolonievogels**
- **Midwintertelling 2003:** Europese verschuivingen door klimaatveranderingen?
- **BMP** zoekt dekking
- De soort en zijn mens: interview met **Martjan Lammertink**



SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout &
Peter Eekelder (illustraties).

Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op
chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie 2003: minimaal € 12,-. SOVON-
leden ontvangen vier maal
per jaar SOVON-Nieuws en korting op
SOVON-uitgaven.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie
bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord
Secretaris: Peter Milders,
L. de Colignyalaan 115,
3062 HD Rotterdam, (010) - 4522665.
Penningmeester: Louis Dolmans
Overige bestuursleden: Rob Goldbach,
Adrie Hottinga.

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.
Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,
E-mail: info@sovon.nl
Homepage: www.sovon.nl
Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056,

Directeur Frank Saris
Communicatie Carolyn Vermanen
Monitoring Rob Vogel Inventarisaties
en Advies Jan-Willem Vergeer
Toegepast onderzoek Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich
ten doel het coördineren, stimuleren en
publiceren van ornithologisch veld-onder-
zoek ten behoeve van natuur-bescherming,
beleid en wetenschap.
De vereniging tracht dit doel te bereiken
door het organiseren van grootschalige pro-
jecten waarin wordt samengewerkt tussen
vrijwilligers, stafmedewerkers en andere
instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: Drukkerij Bloembergen Santee bv

Foto omslag: Jan van de Kam

In de breedte of de diepte

Dit gaat nu eens niet over geld of politiek. Nee, het gaat om de vraag in welke richting SOVON na 2005 verder gaat. Daar hebben we toch een Meerjarenvisie voor, zult u zeggen. Inderdaad, die hebben we. Maar aan iedere visie komt altijd een eind: welke organisatie kan tegenwoordig meer dan 2 jaar vooruit kijken?

In ieder geval moet je het moment voor zijn dat je plotseling moet kiezen of je nu opzij, in de breedte, moet gaan dan wel je uitdagingen meer in de diepte moet kiezen. Moet je dus je lopende vogelprojecten afstemmen op die van andere organisaties, zodat goed vergelijkbare gegevens over planten, insecten, vogels en dergelijke boven water komen, zoals we in het kader van de VOFF in toenemende mate doen, en waarvoor misschien ook wel een ander type vrijwilliger nodig is (van meer markten thuis, een tendens die nu al te bespeuren valt). Of ga je de vogelgegevens voorzien van meer causaal-analytische verklaringen, middels specifiek en liefst ook internationaal onderzoek. En met welke andere organisaties doe je dat dan samen?

Voor beide opties valt wat te zeggen, voor iedere richting heb je natuurlijk ook met je bestaande relaties en netwerk een afweging te maken. Tegelijk dient vastgesteld te worden dat we onze kernactiviteiten vooral goed moeten blijven doen, blijven verbeteren en investeren in mensen en kennis. En voordat een koersverandering wordt ingezet, zullen we eerst nog eens goed bekijken in hoeverre de vorige Meerjarenvisie is gerealiseerd. Daar kunt u ons altijd op aanspreken, zoals ook naar verwachting zal gebeuren tijdens de bijeenkomst eind van dit jaar met onze ledenraad (zie voor uw ledenraad www.sovon.nl).

Van groot belang blijft daarbij de vraag in hoeverre onze kernactiviteiten ook nog steeds de belangstelling blijven houden van onze afnemers, met name de rijksoverheid. Veel SOVON-projecten vallen onder het Netwerk Ecologische Monitoring, kortweg NEM. Parallel aan de Landelijke Dag van SOVON zal er eind van dit jaar een NEM-dag zijn, waar (hopelijk) duidelijk wordt gemaakt hoe de rijksoverheid met onze gegevens beter beleid gaat maken.

In ieder geval is zeker dat we de grandioze inzet van onze vrijwilligers tot in lengte van jaren nodig zullen hebben, zelfs als we in het volgende decennium de vogels misschien in real time op ons scherm kunnen volgen. Ga dus vooral nog met pen en papier op stap voor uw volgende BMP-ronde, over een paar jaar kunt u er wellicht met het SOVON-palmtopje in de hand glimlachend op terug kijken!

Frank Saris

Mededeling voor SOVON-leden!

Bij dit eerste nummer vindt u een acceptgiro waarmee u uw contributie voor dit jaar kunt voldoen.

Leden die per incasso betalen vinden uiteraard geen acceptgiro: hun contributiebijdrage wordt in de tweede helft van april afgeschreven.

Agenda

April

- (10) Steekproeftelling & telling Brandgans en Rotgans Wadden**
- (17) Maandelijks watervogeltelling (selectie van gebieden), telling Brandgans**

Mei

- (8) Integrale telling Wadden, telling Rotgans Wadden**
- (15) Selectie van monitoringgebieden**

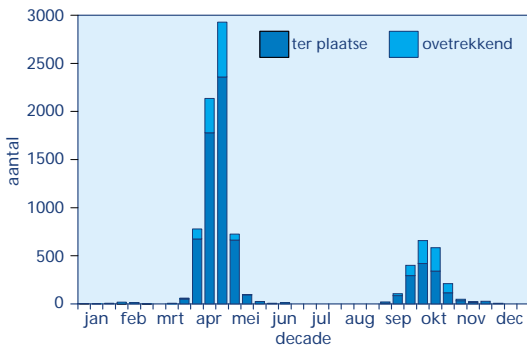
Juni

- (12) Selectie van monitoringgebieden**

Juli

- (17) Selectie van monitoringgebieden**

Beflijsters in Nederland: gejaagd door de wind



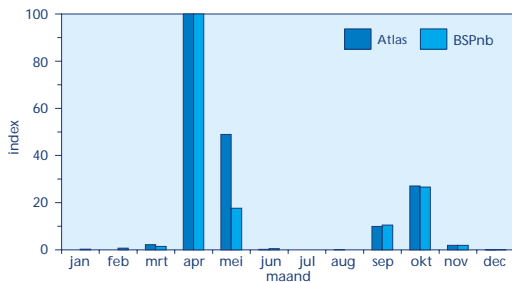
Figuur 1. Seizoenspatroon van Beflijster in 1989-2002.

Wie in april geregeld buiten komt, heeft een gerede kans een Beflijster tegen het lijf te lopen. Dankzij de opvallende witte borstband, de - ten opzichte van een Merel - lange vleugels en staart, krachtige vlucht en het vaak luidruchtige gedrag vallen de vogels bovendien snel op. Bij ons trekken vooral Scandinavische Beflijsters van de ondersoort *torquatus* door. Afgezien van een paar onvoldoende gedocumenteerde gevallen, deels betrekking hebbend op late trekkers of zwervers, zijn er geen aanwijzingen voor broedgevallen in ons land. Het Bijzondere Soorten Project (BSP) niet-broedvogels, dat meer dan 4000 waarnemingen van bijna 14.000 Beflijsters omvat, leent zich voor een nadere analyse van het voorkomen.

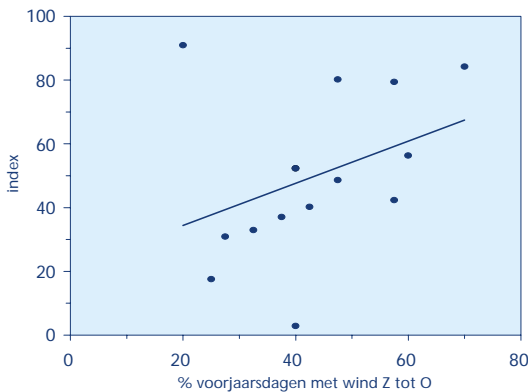
Gepiekte doortrek

Hoewel de eerste Beflijsters in het voorjaar doorgaans al in de laatste decade van maart worden gesignaleerd, is de trek sterk gepiekt in de tweede helft van april en begin mei (figuur 1). In deze periode kunnen ook op trektelposten grote aantallen verschijnen, met als markante voorbeelden 93 vogels op 22 april 1998 langs Breskens en maar liefst 467 op 24 april 1989 langs De Vulkaan bij Den Haag. Vergelijkbare aantallen worden ook wel op de Waddeneilanden gesignaleerd, zoals 175 op 12 april 1993 over het Oerd (Ameland), 80 op 29 april 1995 over de oostpunt van Vlieland en 79 op 22 april 1998 over Oosterend op Terschelling. In al deze gevallen gaat het om gestuwde trek. Dit levert ook de grootste aantallen aan de grond op, waaronder 75 en 60 pleisteraars op 22 april 1998 resp. 23 april 1990 bij Oosterend en 58 op 18-25 april 1995 op de Groede, eveneens op Terschelling. In het binnenland zijn grote aantallen zeldzaam en gaat het meestal om enkele vogels. Uitzonderlijk waren de 59 Beflijsters die op 15 april 2000 op de Sprengenbergrug bij Nijverdal (Ov) verbleven. Een nog meer uit de toon vallende waarneming is die van 108 Beflijsters die op 18 en 19 april 1988 (een jaar voor de start van het BSP) in de avonduren trektelpost Noordhout (Driebergen) op de Utrechtse Heuvelrug passeerden.

In het najaar worden de meeste Beflijsters eveneens gedurende een korte periode gezien. Vroege waarnemingen (vanaf 21 augustus) worden stevast in het Waddengebied gedaan. De hoofdmoot passeert tussen 21 september en 20 oktober. Na oktober worden er vrijwel geen Beflijsters meer gezien. In vergelijking met het voorjaar worden in het najaar meer overvliegende vogels opgemerkt (resp. 17% en 37% van alle BSP-waarnemingen; figuur 1), maar dit is ongetwijfeld overtrokken door de grotere activiteit van trektellers in dat jaargetijdje. Bovendien vindt de najaarstrek wat meer



Figuur 3. Seizoenspatroon van Beflijsters in 1978-83 (Atlas van de Nederlandse vogels) en 1989-2002 (BSP).



Figuur 4. Percentage dagen met een oostelijke tot zuidelijke windrichting in de periode 1 april - 10 mei, uitgezet tegen het relatieve aantal Beflijsters ($R^2=0,134$; $P=0,030$).

BSPnb contactpersonen

Hans Westerlaken, contactpersoon voor BSP-niet broedvogels in District 9, Zuid-Holland-Noord heeft te kennen gegeven er na 10 jaar mee te willen stoppen. Hans, hartelijk bedankt voor al je inspanningen. Inmiddels is er een opvolger gevonden en dat is Ben Gaxiola uit Vlaardingen. Ben, van harte welkom en veel plezier in je district. Verder zijn we nog op zoek naar iemand die contactpersoon zou willen worden in Noord-Holland-Noord (district 1, het deel van de provincie benoorden Alkmaar). Lijkt het je leuk de formulieren te controleren, waar nodig ruggenspraak te houden met waarnemers en de regionale vraagbak van het project te zijn, neem dan eens contact op met Arjan Boele (Arjan.Boele@sovon.nl, 024-6848111).

gespreid over de hele dag plaats (dus meer kans om trekkers te zien), terwijl passanten in het voorjaar vooral de vroege ochtend en avond benutten. De aantallen zijn doorgaans lager dan in het voorjaar, maar kunnen verrassend oplopen (76 over Noordhout op 5 oktober 1999). In het afgelopen najaar (2003) werden op allerlei binnenlandse trektelposten Beflijsters gezien, soms tientallen per ochtend (zie www.trektellen.nl). Winterwaarnemingen zijn zeer schaars en worden meestal in het westen of zuiden van het land gedaan. Soms gaat het om langdurig aanwezige vogels, zoals een Beflijster in Apeldoorn-oost die van 27 januari tot en met 7 maart 2001 werd gezien.

Zowel kust als binnenland

Hoewel Beflijsters in het hele land worden gezien, zijn de aantallen langs de kust als gevolg van stuwingseffecten vele malen gro-

Nog vier nieuwe BSPnb-soorten !

Kort nadat de vorige SOVON-Nieuws verscheen heeft de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) begin januari besloten waarnemingen van vier soorten niet langer te beoordelen omdat deze de laatste jaren relatief vaak worden gezien. De soorten die per 1 januari 2004 aan de BSPnb-soortenlijst zijn toegevoegd zijn: Oehoe, Huiskraai, Cetti's Zanger en Dwerggors. In SOVON-Nieuws 2003-4 werd al gemeld dat ook waarnemingen van Breedbekstrandloper, Roze Spreeuw (beide vanaf 1 januari 2003) en Roodkopklauwier (vanaf 1 januari 2004) nu welkom zijn bij het BSPnb-project. Op oude formulieren kunnen de waarnemingen onderaan de soortenlijst worden bijgeschreven. Een beschrijving van de waargenomen relevante kenmerken is noodzakelijk. Gebruik hiervoor de ruimte onderaan het formulier. De ponscodes van de zeven nieuwe soorten zijn: Oehoe 925, Breedbekstrandloper 729, Cetti's Zanger 168, Huiskraai 1662, Roodkopklauwier 1627, Roze Spreeuw 1680 en Dwerggors 1952.

ter dan in het binnenland. Gebieden die op de verspreidingskaart opvallen (figuur 2) zijn vooral de Waddeneilanden, de duinstreek en Kop van Noord-Holland, de randzone van de Oostvaardersplassen en de randen van Zuidelijk Flevoland, de Sprengenberg/Holterberg in Salland en westelijk Zeeuws-Vlaanderen. Uiteraard is dit deels een afspiegeling van de activiteiten van BSP-waarnemers, wat in nog sterkere mate geldt voor de verspreiding in Drenthe, de duinstreek in

Zuid-Holland en het oosten van Noord-Brabant.

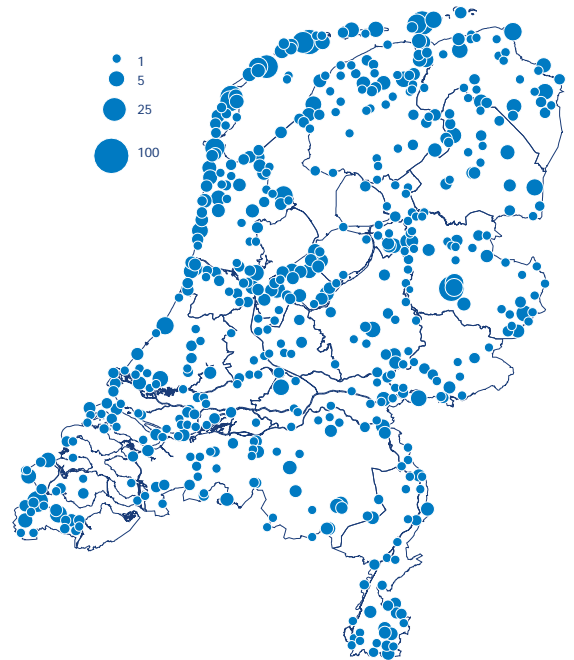
Overeenkomstig het geringere aantal waarnemingen is de verspreiding in het najaar veel dunner dan die in het voorjaar, maar opnieuw zijn Waddeneilanden en duinstreek favoriet. In het binnenland zijn er nu regio's waar Belflijsters vrijwel niet worden gemeld, zoals het noordoosten en oosten van het land (Groningen, Drenthe, Achterhoek). Bedenk overigens wel, dat Belflijsters in het najaar veel minder opvallen dan in het voorjaar, en dat ze ook op trekposten niet gemakkelijk worden ontdekt. Het aandeel Belflijsters dat in voor- en najaar langs de kust (incl. Waddeneilanden) en in het binnenland wordt gezien, ontloopt elkaar niet veel. In het voorjaar neemt de kust gemiddeld 61% van de Belflijsters voor zijn rekening en in het najaar 68%.

De stuwingeffecten langs de kust komen ook tot uiting in de gemiddelde groepsgrootte. In het Waddengebied is die in beide trekseizoenen bijna een factor twee groter dan in het binnenland, terwijl de Hollandse en Zeeuwse kust en Zeeland hier tussenin zitten (tabel 1). Frappant is verder dat de doortrek op de Wadden in het voorjaar een fractie later plaatsvindt dan in het binnenland (mediane datum 25 april versus 20 april), in het najaar zelfs bijna twee weken eerder (mediaan 4 oktober versus 17 oktober). Dat laatste is intrigerend; zouden ze in het najaar in het binnenland vaker of langer blijven hangen op besdragende bomen en struiken? Lastig om te beoordelen, aangezien Belflijsters in het najaar zich goed aan waarneming weten te onttrekken.

Uit de koers gewaaid?

Dat Belflijsters vooral in het voorjaar in Nederland verschijnen, hangt samen met

1995-2002, voorjaar



1995-2002, najaar



Tabel 1. Aandeel waarnemingen, groepsgrootte en mediane datum van pleisterende belflijsters in voor- en najaar in drie regio's en geheel Nederland (1995-2002). Mediane datum is de datum waarop 50% van het aantal vogels werd genoteerd.

Gebied	percentage waarnemingen		groepsgrootte		mediane datum	
	voorjaar	najaar	voorjaar	najaar	voorjaar	najaar
Waddengebied	30	57	4,1	2,5	25 apr	4 okt
Hollandse/Zeeuwse kust	27	18	3,0	1,6	22 apr	6 okt
binnenland	43	25	2,3	1,3	20 apr	17 okt
gehele land			2,9	1,9	22 apr	7 okt

Figuur 2. Verspreiding van Belflijster in voor- en najaar in 1995-2002

Vogelfestival 2004

een oostelijker trekroute. In het najaar verlaten veel Bepijsters Scandinavië in westelijke richting, via de Noordzee en deels langs de Britse kust. Wie geregeld in het najaar op Falsterbo in Zuid-Zweden vertoeft, zal daar weinig van bepijstertrek merken. De Noordzee-trekkers worden deels ook op onze Waddeneilanden gezien, de enige regio waar de meeste waarnemingen uit het najaar stammen. In het voorjaar volgen de vogels een meer directe koers door het binnenland naar Scandinavië. In voorjaren met veel wind tussen zuid en oost in de trekperiode worden dan ook veel meer Bepijsters in Nederland gezien dan gewoonlijk (figuur 4), niet alleen langs de kust maar ook in het binnenland.

In het najaar is de relatie met de windrichting wat minder duidelijk, al valt op Noordhout en andere trekposten goede bepijstertrek vrijwel altijd samen met (of wordt voorafgegaan door) dagen met winden uit noordwest tot noord. Mogelijk steken de pijsters die op dat moment vanuit Noorwegen wegtrekken dan rechtstreeks de Noordzee over naar Nederland, in plaats van de Britse oostkust aan te doen.

BSP en eerder

Dat Bepijsters tegenwoordig algemener worden waargenomen dan enkele decennia geleden zal vooral een effect zijn van het grotere aantal (op de soort gespiste) waarnemers. Dat verschillen in waarneming-omvang belangrijk zijn, blijkt ook uit het relatief geringe aantal Bepijsters dat met het BSP is gemeld vergeleken met het landelijke winter- en trekvogelproject van 1978-83 (gepubliceerd in de Atlas van de Nederlandse vogels, 1987). Er zijn geen aanwijzingen voor een afname sindsdien. Gestandaardiseerde dagelijkse trektellingen op trekpost Noordhout laten zelfs een verdrievoudiging van het aantal trekkers in het najaar van 1980-2003. Een opvallend verschil tussen BSP en atlas is wel, dat er dat er ten tijde van de atlas relatief veel vogels in mei werden gezien (figuur 3). Het is niet duidelijk of hierbij methodologische verschillen in het spel zijn. Mogelijk trekken de vogels tegenwoordig wat eerder door, zoals ook wordt gesuggereerd door vergelijking van de mediane datum van trekkende vogels langs de Noordzeekust en Waddeneilanden in 1980-93 (25 april, n= 1223; bron: Vogeltrek over Nederland, Landelijke Werkgroep Vogeltrek-tellen) en 1995-2003 (22 april, n=794). In het najaar is een dergelijke vergelijking niet uitvoerbaar doordat er onvoldoende materiaal beschikbaar is. Op Noordhout lijkt de najaars-

trek recent iets te zijn verlaat (1980-89, mediaan 5 oktober, n=260 en 1994-2003, mediaan 7 oktober, n=1050). Deze verschillen zijn echter te klein om harde uitspraken te kunnen doen.

Met dank aan H.J.V. van den Bijtel voor het beschikbaar stellen van ongepubliceerd materiaal van trekpost Noordhout, Driebergen uit 1980-2003.

Arjan Boele & Jeroen Nienhuis

Het weekend van 28 en 29 augustus organiseren Vogelbescherming Nederland, Staatsbosbeheer en SOVON Vogelonderzoek Nederland het Vogelfestival 2004. Vogelliefhebbers, jong en oud kunnen hun hart ophalen bij o.a. diaprojecties van vogelexperts, excursies en tentoonstellingen. Op het terrein zijn uiteraard ook de laatste snufjes en weetjes op vogelgebied te zien en te horen.

Data: 28-29 augustus 2004, laatste zomervakantie-weekend!
Locatie: in en rond het Bezoekerscentrum Staatsbosbeheer Oostvaardersplassen, Lelystad.
Meer informatie:
www.vogelbescherming.nl en
www.sovon.nl

Gierzwaluw-bescherming Nederland (GBN) zoekt medewerkers

De vereniging GBN is 3 jaren geleden opgericht om te laten zien dat onderzoek aan Gierzwaluwen kan worden uitgevoerd zonder dat hiervoor broedplaatsen geopend hoeven te worden. Hiermee wordt iedere vorm van verstoring voorkomen, en wordt iedere kans uitgesloten dat oudervogels niet meer terugkomen naar hun jongen. GBN adviseert om een mini(infrarood)camera voor de start van het broedseizoen in of boven de broedruimte te plaatsen. Door mee te kijken via de PC of de TV, kan worden genoten van deze mooie vogelsoort en kunnen tevens gegevens t.b.v. het Nestkaarten-project worden verzameld.

Sommigen gaan nog verder en maken zelf CD-ROM's. Zo waren op de stand van GBN tijdens de SOVON-dag op 29 november 2003 prachtige opnamen te zien van het succesvol broeden van een gierzwaluwpaar, verzameld door Els van der Pol en Jan Visser uit Zaandam.

Voor deze vorm van onderzoek heeft GBN de beschikking over minicamera's welke in bruikleen worden afgestaan aan medewerkers, met als enige tegenprestatie het elk jaar insturen van nestkaarten aan het GBN-contactadres. Voor instructies wordt gezorgd en bij vragen staan twee GBN-coördinatoren paraat.

Indien u de beschikking heeft over een, bij voorkeur, natuurlijke nestgelegenheid en zich kunt vinden in het standpunt van GBN (over het op niet-verstorende wijze verzamelen van nestkaartgegevens) wordt u verzocht om contact op te nemen met één van de coördinatoren:

Johan Tinholt, de Hazelaar 6, 7701 WD Dedemsvaart, tel 0532-615321 (e-mail j.tinholt@reest-wieden.nl), of: Marleen Andriessen Fideliolaan 78, 1183 PN Amstelveen, tel 020-6455207 (e-mail: gbn-ned@planet.nl).

Ook kunstmatige nestplaatsen kunnen in aanmerking komen voor een camera. Deze zullen dan dienen als controlegroep.

Informatie over de vereniging GBN is te vinden via www.gierzwaluw.com

2004 Het jaar van de Halsbandparkiet

Na het succesvolle Jaar van de IJsvogel in 2002 en van de Roerdomp in 2003 is het dit jaar de beurt aan een buitenbeentje in de Nederlandse fauna, de Halsbandparkiet. Van deze vreemde eend in de bijt, die zich vanuit gevangenschap heeft weten te vestigen in een aantal grote steden in met name het westen van het land, is lang niet alles bekend. Waar Halsbandparkieten broeden en in welke aantallen is niet goed bekend, o.a. omdat we niet precies weten wat de beste telmethode is. Volgens de gegevens uit de SOVON broedvogelatlas broeden er zo'n 220 paar in Nederland, maar er zijn aanwijzingen dat het aantal een ondertelling is van het werkelijke aantal.

Daarnaast is voor het Jaar van de Halsbandparkiet gekozen, omdat deze kleurrijke, opvallende soort een ideale gelegenheid is om mensen uit de Randstad kennis te laten maken met de tellingen van SOVON en wie weet wordt men wel SOVON-teller. Halsbandparkieten zijn gemakkelijk herkenbaar, luidruchtig en altijd te vinden in de menselijke omgeving omdat ze alleen voorkomen in (stads)parken.

Bovendien is het erg interessant om te kijken hoeveel Halsbandparkieten zich in het najaar en winter op de gezamenlijke slaapplaatsen verzamelen. Op een slaapplaatsstelling in oktober 2003 werden in het Oosterpark van Amsterdam 1700 exemplaren geteld. Er is dus nog veel onbekend van deze soort en SOVON hoopt met behulp van waarnemingen aan het einde van het jaar een beter inzicht te krijgen in aantallen en verspreiding van deze kleurrijke papegaaï-achtige.

Je kunt op diverse manieren meedoen aan het Jaar van de Halsbandparkiet:

(a) Doorgeven van losse waarnemingen
Iedereen die één (of meer) Halsbandparkieten ziet, kan deze doorgeven op onze website www.sovon.nl. Waarnemers vragen we om hun observatie zo goed mogelijk te omschrijven. Gaat het bijvoorbeeld om bezoek aan een nesthol, waren het overvliegende vogels of werd de waarneming gedaan op een (mogelijke) slaapplaats. Het is interessant om te kijken waar ze broeden en waar de gezamenlijke slaapplaatsen zich bevinden. Daarmee hopen we aanvullende informatie te verkrijgen over deze soort als broedvogel en waar en in welke aantallen ze gebruik maken van slaapplaatsen, maar ook een beter inzicht te krijgen in de manieren van inventariseren.

(b) Deelnemen aan landelijke slaapplaatsstelling in het najaar
Naast de losse waarnemingen is het ook de bedoeling om in het najaar op zoveel mogelijk bekende, en wellicht nog niet bekende, slaapplaatsen te tellen. Het is de bedoeling dat dit een landelijke slaapplaatsstelling wordt, want dan weten we heel nauwkeurig hoeveel Halsbandparkieten er in Nederland voorkomen. Vind je het leuk om aan deze landelijke slaapplaatsstelling deel te nemen, of weet je een slaapplaats, laat het ons weten. Op de website verschijnt in de loop van het jaar meer informatie over de slaapplaatsstellingen.

Geef altijd je waarnemingen door, ook al denk je wellicht dat dat broedgeval of die slaapplaats allang bekend is bij SOVON. Liever een keer te veel doorgegeven dan geen enkele keer!



Exoten horen erbij

De Halsbandparkiet wordt net als een aantal andere soorten tot de zogenaamde exoten gerekend. Een exoot is een soort waarvan de in Nederland broedende populatie geheel afstamt van uit gevangenschap ontsnapte of losgelaten vogels. Voorbeelden van andere exoten in Nederland zijn Nijlgans, Canadese Gans, Mandarijneend en de Monniksparkiet. Omdat exoten ook tot de Nederlandse avifauna gerekend worden, houdt SOVON ook van hen de aantalsontwikkelingen en de verspreiding bij.

Meer informatie over het Jaar van de Halsbandparkiet is te verkrijgen bij: Harvey van Diek (harvey.vandiek@sovon.nl)

Meer lezen over Halsbandparkieten?
- Avifauna deel 2, (Bijlsma R.G. e.a.), 2001, pag 287-289
- Limosa 74 (2001): 29-32, (Keijl, G.)
- De Gierzwaluw, jaargang 38-2, juli 2000, (Kamp, B.)

Foto: Harvey van Diek

Limburgse Vogels editie 2003

Tot spijt van vele lezers en redactie moest het tijdschrift Limburgse Vogels in 2001 noodgedwongen stoppen. Nu, twee jaar later, is met de komst van (deels) nieuwe enthousiaste redactieleden een herstart gemaakt. Februari 2004 is de nieuwe editie verschenen, met o.a. hoogtepunten uit 2003 en veel aandacht voor lopende SOVON-projecten, waaronder de jaarlijkse bekendtellingen en een overzicht van zeldzame broedvogels in 2002. Daarnaast worden verschillende gebieden belicht en is ook het complete waarnemingenoverzicht weer present. Het dubbeldikke nummer biedt meer dan 70 pagina's leesplezier. En uiteraard krijgt Limburgse Vogels een vervolg in 2004.

De prijs (inclusief verzendkosten) is € 9,50 voor leden van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg en € 12,- voor niet-leden. Editie 2003 is te bestellen is door het genoemde bedrag over te maken op postgiro 1134234 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap Limburg, o.v.v. Limburgse Vogels 2003, met vermelding van naam en adres.

Nadat het geld is overgemaakt, krijgt men Limburgse Vogels via de post thuis gestuurd. Voor meer informatie kan contact worden opgenomen met districtcoördinator van D 18, Jan-Joost Bakhuizen (adres zie achterin).



Foto: Philip Friskorn

Nieuwe Vogelmuziek

Roodborstje, Goudplevier, Nachtzwaluw, Grote Lijster, Gierzwaluw... Ze zijn allemaal te beluisteren op de tweede cd 'Theo's muzikale vogelreis door Europa', die in november 2003 verscheen.

Op deze cd zijn vogelteksten uit Europese landen op muziek gezet. De muziek is gecomponeerd in het 'folkidioom' van het desbetreffende land. Alle muziekinstrumenten worden door mijzelf bespeeld, en bijna alle zangpartijen zijn door mezelf ingezongen (met speciale medewerking van o.a. het vocale kwartet The Swallowgirls). Behalve gitaren zijn dulcimer, mandoline en Northumbrian smallpipes te beluisteren. Ook staat er een stevig rocknummer op deze cd.

De Goudplevier wordt in het IJslands bezongen, Nachtzwaluw en Grote Lijster in het Engels. Er staan Franse, Tsjechische en Spaanse liedjes op de cd, die met een moeilijke geluidenquiz eindigt. De teksten van de 15 liedjes kan ik u desgewenst mailen.

Deze cd met ruim een uur afwisselende muziek wordt in eigen beheer uitgebracht en kost evenals de vogelcd van 2002 €12,50 (inclusief verzendkosten), over te maken op giro 2424998 t.n.v. T. van Lent, R. Vinkelskade 25 1h, 1071 SR Amsterdam. Of mail naar: t.lent@chello.nl.

Kolonievogels in 2003, een jaar van uitersten

In 2002 werd nog melding gemaakt van topaantallen bij veel kolonievogels, maar in het afgelopen jaar maakten veel soorten minimaal een pas op de plaats. De voorlopige resultaten wijzen erop dat er vrijwel geen records zijn gesneuveld. Hot news was echter het weer in 2003 want het was warm, droog en de koperen ploert stond een recordaantal uren te branden. In de aanloop naar en gedurende het broedseizoen was het droog in februari, maart, april en juni. Mogelijk speelde droogte de meeuwen en Roek enige parten bij het foerageren. Na zo'n verhit jaar zouden we bijna vergeten dat we de eerste koude winter na de elfstedenwinter van 1996/97 meemaakten. Hierdoor lieten Blauwe Reigers in het hele land wat steken vallen.

Nieuw record Aalscholver

De Aalscholver lijkt iets toegenomen ten opzichte van 2002 (22.000), en is daarmee meteen de enige soort die een nieuw record vestigde. De belangrijkste stijgers waren het Ven bij Enkhuizen (van 3352 naar 4100 paren) en de Rottige Meenthe (van 319 naar 537), maar in de grootste kolonie de Oostvaardersplassen stakte de teller (5410, vergelijkbaar met de 5500 van voorgaand jaar). Het laatste gold ook voor andere grootleveranciers zoals de Kroon's polders op Vlieland, Princehof bij Eernewoude, Brede Water, Naardermeer en Lepelaarplassen. Opmerkelijk was een waarneming van een Aalscholver op het Terschellingerstrand die bij het opvliegen een ei deponeerde. Ongewijfeld legnood, maar wel een nieuwe broedvogel voor Terschelling? Het broedseizoen begon overigens al vroeg, op 12 januari zaten er al Aalscholvers te broeden in de Akerdijkse Plassen bij Delft. Ondanks de vorst kwamen er jongen groot en na het uitvliegen (begin april) werden de nesten geannexeerd door nieuwe broedparen. Een vroege terugkeer in de kolonies werd ook gemeld uit De Wieden en de Oostvaardersplassen. Dat het nóg wat vroeger kan, bewees afgelopen winter. Waarschijnlijk door het zachte weer daartoe aangezet, begonnen Aalscholvers in de Akerdijkse Plassen eind december al met de nestbouw; de eerste vogels zaten op 5 januari 2004 al te broeden (op 25 van de 300 nesten)! De Aalscholver lijkt zich hiermee te scharen in het rijtje broedvogels dat steeds vroeger gaat broeden door de opwarming.

Meeste reigers en Lepelaar wat afgeroomd

Na een reeks zachte winters ging het crescendo met de Blauwe Reiger, leidend tot een climax van 13.800 paren in 2002. De koude winter van 2002/03 eiste echter zijn tol: berekend over geheel Nederland is de afname 7% en in Friesland zelfs 19%. Wanneer koning Winter zich niet meer laat gelden, kan de

populatie zich binnen 2-3 jaar herstellen. Bij vorige koude winters kelderden de aantallen het meest op de hogere zandgronden en liet het herstel daar ook het langst op zich wachten.

Kleine en Grote Zilverreiger worden normaal niet genoemd in dit overzicht omdat ze als kolonievogel nog te zeldzaam zijn. Maar ze doen een aardige gooi naar een nominatie omdat tijdens een vliegtuigtelling boven de Oostvaardersplassen maar liefst 22 paar Kleine en 53 paar Grote Zilverreigers werden vastgesteld.

Het overzicht van de Purperreiger, verzorgd door Henk van der Kooij en zijn tellers, zal nagenoeg compleet zijn. De onderzochte kolonies leverden 373 nesten op, en diezelfde kolonies hadden er 409 in 2002 (totaal 477), wat dus een terugval betekent van 9%. Enkele kolonies moeten nog geteld worden, wat alleen kan geschieden bij stevige vorst. De hofleveranciers in 2003 waren de Zouweboezem bij Ameide met 108 nesten (113 in 2002), Nieuwkoopse Plassen met 104 (117), Kinderdijk met 55 (59) en Naardermeer met 45 (36).

Traditiegetrouw zijn de aantallen van de Lepelaar het snelst bekend. Direct na de zomer geven Otto Overdijk en de Werkgroep Lepelaar al een volledig overzicht. Er werden 1314 paren geteld, wat na 2002 (1586) het beste jaar vormde; 65% nestelde op de Waddeneilanden. De op zich niet geringe achteruitgang (17%) in vergelijking met 2002 past in de jaarlijkse fluctuaties van deze soort. De reproductie was uitstekend. In het Waddengebied werd in 2003 1,98 jong/paar vliegvlug, tegenover 0,5 in 2002. De grootste aantallen zijn geteld op Vlieland (207, tegen 216), Terschelling (193 tegen 227), Texel (193 tegen 222), Schiermonnikoog (170 tegen 240) en in de Oostvaardersplassen (153 tegen 210).

Meeuwen en sterns: regionale indrukken
Het tellen, interpreteren en op papier zetten van kolonies meeuwen en sterns blijkt altijd



een hele klus, zodat er ruim een half jaar na dato nog geen goed overzicht bestaat. In de vorige SOVON-Nieuws werd al vermeld dat de broedresultaten in het Waddengebied tegenvielen. Enkele regionale schoten voor de boeg geven een indruk van de situatie elders in het land. In de zuidelijke helft van Zuid-Holland namen Kleine Mantelmeeuw, Kokmeeuw en Visdief toe, en Zilvermeeuw af. De eerste en laatste soort lopen daarmee in de pas met de landelijke ontwikkeling. De grootste kolonies zijn de Dintelhaven en Maasvlakte met 17.333 en 12.686 nesten van de Kleine Mantelmeeuw. Op het vasteland van Friesland bleven de aantallen Kokmeeuwen gelijk aan het vorige jaar (grootste kolonies 2759 in de Bocht fan Molkwat en 2642 in het Tjeukermeer), nam de Visdief af en de Zwarte Stern toe, waarbij ook nieuwe locaties werden ontdekt. In de Gelderse Poort bleef de Zwarte Stern stabiel (130 nesten, tegen 132 in 2002) en de eerste signalen uit andere gebieden wijzen ook in die richting. Net als in Friesland werden ook in het rivierengebied lagere aantallen Visdieven vastgesteld. Na half januari 2003 was er ook geen hoogwater meer geweest, zodat verschillende broedlocaties in de uiterwaarden door uitbundige plantengroei ongeschikt waren.

Overzwaluw en economie

Arend van Dijk en Herman Leys lieten ons op de landelijke dag al zien dat de aantalsontwikkeling van de Overzwaluw gerelateerd lijkt aan de economische ontwikkeling. Voor het derde achtereenvolgende jaar zit de soort in de min, gelijk onze economie (lees: minder graaactiviteiten). Op basis van kolonies die zowel in 2002 als in 2003 zijn geteld (ruim de helft van het totaal), is een achteruitgang berekend van 30%. Opgemerkt moet worden dat een aantal grote kolonies nog ontbreekt in de lijst en dat de achteruitgang daar doorgaans minder heftig is dan in de kleine kolonies. Het landelijk totaal zal ergens tussen de 15.000 en 20.000 paren stranden. De grootste kolonies lagen in het Lauwersmeer met 396 nesten (in 2000 nog 1564, daarna gestage afname) en eenzelfde aantal werd geteld bij Shell-Moerdijk bij Klundert. Naast de economie zijn vooral de omstandigheden in de overwinteringsgebieden van belang, iets wat Arend en Herman in hun betoog ook al aangaven.

Roeken, lust of last?

De meeste vogelaars zullen deze vraag volmondig beantwoorden met lust. Vanaf

februari zijn de vogels alweer actief met de nestbouw en zie je de paartjes parmantig om elkaar heen stappen met de broek wijd en de snavel recht naar beneden. In april wordt het weer spannend het aantal te bepalen in de kolonies. Jaarlijks worden er rond 1400 kolonies bezocht en de laatste jaren ligt het aantal broedparen landelijk tussen 60.000-66.000. In 2002 was er een afname ten opzichte van het jaar ervoor, van 66.000 naar 61.500 paren. Op basis van het beschikbare materiaal vond in 2003 verdere achteruitgang plaats, ordegraad 5-10%. De populatie lijkt aan zijn plafond te zitten en er is geen duidelijke verklaring voor de recente terugval. Verdraagzaamheid is tegenwoordig ver te zoeken, en de soort moet wel eens het onderspit delven bij conflicten over bijvoorbeeld lawaaioverlast. Er worden nogal gemakkelijk vergunningen verstrekt voor het afschieten en verjagen van de zwarte goedgez. Het gevolg is dikwijls dat de kolonie versplintert, zich meer verspreidt, en meer mensen de Roek als buur krijgen. Meldt verstoring, afschieten en kap van (nest)bomen op het formulier (onder Opmerkingen). Noteer alleen concrete en duidelijke aanwijzingen of anders geef duidelijk aan dat het om vermoedens gaat.

De grootste kolonies in 2003 lagen bij Beek en Donk (NB) 440, Dieren (Gld) 397, Eibergen (Gld) 380 en Heeten (Ov) 325. Enkele grote kolonies uit voorgaande jaren ontbreken nog in de lijst.

Op pad met een nieuwe handleiding

In het begin van het voorjaar zal er een nieuwe geactualiseerde handleiding verschijnen van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Voor kolonievogels zal er niet veel veranderen, de meeste aanpassingen zijn er bij de zeldzame soorten. Elke teller krijgt deze handleiding toegestuurd. Binnenkort start de uitwerking en rapportage van de gegevens uit 2003. Het rapport zal waarschijnlijk uitkomen aan het eind van het jaar. Stuur eventuele nog niet ingezonden telresultaten snel op, zodat ze nog mee kunnen in de rapportage.

Rond het verschijnen van dit nummer kunnen we alweer op pad voor het tellen van Blauwe Reigers en Roeken. Veel tellers maken er een jaarlijks terugkerend uitstapje van met een collega, meestal op de fiets of met de auto, maar sommigen pakken hiervoor het vliegtuig of moeten wachten tot er ijs ligt. Dat maakt allemaal niet uit, als er maar geen kolonies gemist worden. Wanneer je ergens een kolonie ziet, denk dan niet te

snel dat die wel geteld zal worden: zet hem voor alle zekerheid op het formulier. Vaste tellers krijgen de voorgedrukte tellijst toegestuurd waarmee het invullen van de gegevens een fluitje van een cent is. Geen voorgedrukte tellijst of handleiding ontvangen? Neem dan contact op met de districtscoördinator in de eigen regio (zie overzicht voor laatste pagina). Veel plezier bij het tellen!

Foto:



Jan Schoppers

Teldata watervogels seizoen 2004/2005



Voor het komende watervogelseizoen staan de volgende maandelijkse tellingen op het programma:

2004

17 juli, 14 augustus, 18 september,
16 oktober, 13 november, 18 december;

2005

15 januari, 12 februari, 12 maart,
16 april, 8 mei (Rotgans), 14 mei, 18 juni.

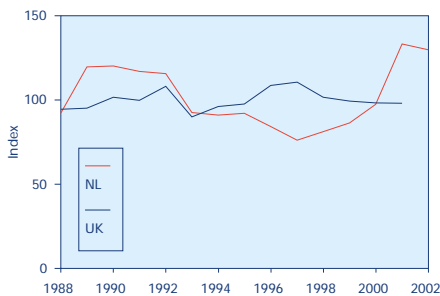
Het gaat hier steeds om de zaterdag. De telperiode loopt zoals gebruikelijk van vrijdag tot en met maandag. Maandelijks worden alle monitoringgebieden op alle soorten watervogels geteld (in juli/augustus en mei/juni alleen een selectie van monitoringgebieden). Van oktober tot en met maart vinden er tevens landelijke ganzen en zwanentellingen plaats, incl. een Grauwe Ganzen telling in september en Brand- en Rotganzen in april en Rotganzen op 8 mei. Daarnaast wordt op 18 september, 16 oktober, 13 november, 15 januari en 14 mei een integrale hoogwatertelling in de Waddenzee georganiseerd.

Midwintertelling januari 2003: Europese verschuivingen door klimaatveranderingen?

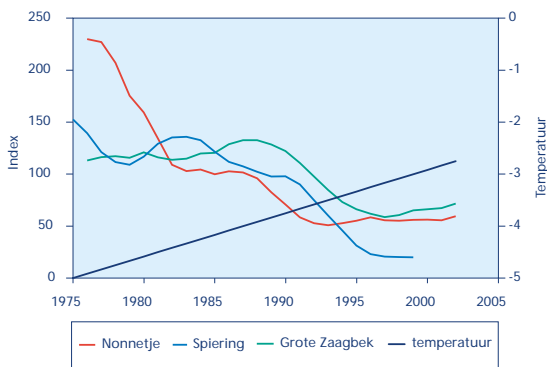


Afgelopen januari werd de 38e midwintertelling van watervogels in Nederland uitgevoerd. De omstandigheden waren echter verre van ideaal: overvloedige regen zorgde voor een nat pak en beslagen telescopen. Tegelijk zorgde die regen wel voor ondergelopen uiterwaarden en plas-dras situaties in het agrarisch gebied: ideale uitgangspunten voor grote aantallen watervogels. Getuige de telformulieren die op dit moment bij de regio-coördinatoren binnenstromen, heeft het weer er ook niemand van weerhouden op pad te gaan, en eigenlijk hadden we ook niet anders verwacht van onze geharde tellers. De resultaten zijn zo kort na de telling nog verre van compleet. Wel hebben we inmiddels een goed beeld van de vorige telling in januari 2003.

Foto: Philip Friskorn



Figuur 1. Gecombineerd aantalsverloop van Bergeend, Smient, Wintertaling, Pijlstaart en Slobeend in Nederland in vergelijking met Groot-Brittannië. Hierbij zijn de afzonderlijke soortindexen meetkundig gemiddeld en is het seizoen 1987/88 op 100 gesteld. De indexen voor Groot-Brittannië zijn afkomstig van de Wetland Bird Survey van de BTO, WWT, RSPB en JNCC.



Figuur 2. Aantalsverloop van Nonnetje en Grote Zaagbek in de Zoete Rijkswateren in vergelijking met de spieringstand in het IJsselmeer. Gegeven is het langjarige gemiddelde (index). De trend voor Nonnetje en Grote Zaagbek is bovendien gecorrigeerd voor effecten van strenge winters. Daarnaast is ook de lineaire ontwikkeling van de gemiddelde wintertemperatuur in Litouwen weergegeven (L.Raudonikis in Acta Zoologica Lituanica 2001). De spiering-gegevens zijn ontleend aan de Watersysteemrapportage IJsselmeer en Markermeer 2000 van het RIZA.

Koud in december

De midwintertelling in 2003 vond onder betere omstandigheden plaats dan die van afgelopen januari. Het weer voorafgaand aan en tijdens de telling was enigszins vergelijkbaar met het seizoen 2001/02, dat gekenmerkt werd door een vorstperiode in december en milde weersomstandigheden in januari. December 2002 was evenwel kouder, wat zorgde voor uitgebreide ijsbedekking op grote wateren, terwijl grote delen van IJsselmeer, Markermeer en Waddenzee waren dichtgevroren. Er werden bijna 4,5 miljoen watervogels geteld (incl. ganzen en zwanen), verdeeld over 125 soorten. Tabel 1 geeft de telresultaten voor de algemenere soorten, met ter vergelijking ook de gemiddelde januari aantallen van de vijf voorafgaande seizoenen. Ten opzichte van dit gemiddelde namen er evenveel soorten toe als af (respectievelijk 38% en 37%); de rest bleef ongeveer gelijk.

Uitschieters en achterblijvers

Voor het derde achtereenvolgende jaar waren Dodaars en Geoorde Fuut duidelijk talrijker dan gemiddeld. Bij Futen, daarentegen, veranderde er weinig aan de aantallen die we uit de laatste winters gewend zijn, maar gaat het wel om veel minder vogels dan eind jaren negentig. De bijna 24.000 Aalscholvers - het grootste aantal sinds het begin van de midwintertellingen - vormen een uitschieter naar boven. Opvallend, aangezien de Europese broedpopulatie momenteel stabiel is. Kennelijk wordt ons land in toenemende mate interessanter als overwinteringsgebied.

Dat lijkt ook op te gaan voor Pijlstaarten, die zowel in 2002 als 2003 in relatief grote aantallen overwinterden. Van de duikenden en zee-eenden bleven alleen Kuifeend en Brilduiker (en de veel schaarsere Grote Zee-eend) op niveau. Tafeleend, Topper, Eider en

Zwarte Zee-eend bleven achter bij het vijfjarig gemiddelde. Het aantal Eiders vormde zelfs een dieptepunt sinds 1993. In tegenstelling tot voorgaande jaren werden nu wel weer de grootste aantallen in de Waddenzee geteld, en niet op de Noordzee. Zaagbekken waren - niet verwonderlijk na de koude in december - vrij talrijk, waarbij Nonnetje en Grote Zaagbek spectaculaire concentraties in het IJsselmeergebied vormden.

Onder de steltlopers behoeven de problemen van Scholekster en Kanoet inmiddels weinig toelichting meer. Voor beide soorten waren de aantallen in januari 2003 opnieuw lager dan gemiddeld over de voorgaande vijf jaren. De lage aantallen van Kluut, Bontbekplevier, Goudplevier, Kievit, Kemphaan en Watersnip, soorten die in ons land de noordgrens van hun winteraantal bereiken, worden verklaard door de vorst in december. Dit geldt vermoedelijk ook voor het opvallende aantal Drieteenstrandlopers. Al eerder zijn bij deze soort influxen bij strenge vorst vanuit de meer noordelijke Waddenzee-landen beschreven.

Bij de meeuwen nemen Zilvermeeuw en Grote Mantelmeeuw af (ook over langere termijn bezien), terwijl de Kleine Mantelmeeuw de laatste jaren ook in de winter wat vaker in Nederland wordt waargenomen. De eerder gesignaleerde neergang van Strandleuwerik en Sneeuwgorz zet door; de Frater herstelde iets van de dip in de voorgaande jaren. Bijzonder in januari 2003 waren verder de grote aantallen Kuifduikers (115), Grote Zilverreigers (144), Kleine Zilverreigers (124), Krooneenden (71) en zeldzame soorten als Grote Tafeleend en Ringsnaveleend. Blijkens de aantallen Heilige Ibsissen, Mandarijn-eenden, Chileense Smienten en Rosse Stekelstaarten is het inmiddels een goed gebruik om ook de aantallen exoten te tellen; een verheugende ontwikkeling want het is van belang gebleken de ontwikkelingen bij



Foto: Jan van de Kam

dergelijke soorten goed te volgen (denk aan de discussie omtrent hybridisatie van Rosse Stekelstaarten en de zeldzame Witkoppeend).

Verschuivingen in overwinteringsgebied?

Samen met Nederland herbergen de Britse Eilanden de grootste watervogelconcentraties in NW-Europa. En net als in ons land kent het tellen van watervogels bij de Britten een lange traditie. In de jaren zeventig en tachtig stelden ze een toename van watervogels vast. Inmiddels is die opwaartse trend gestabiliseerd. Diverse soorten nemen zelfs af, en bij een aantal steltlopers verplaatsen de concentraties zich van de westkust naar de oostkust. In dit verband is het opvallend dat soorten als Rosse Grutto en Zilverplevier, parallel aan de afname in Groot-Brittannië, bij ons toenemende winteraantallen laten zien. Binnenkort gaat onze Britse zusterorganisatie, de BTO, uitzoeken of zulke verschuivingen op de schaal van heel NW-Europa zijn optreden. En een belangrijke vraag daarbij is of hier klimaatveranderingen in het spel zijn. Door de tendens naar mildere winters is het immers denkbaar dat watervogels 's winters minder ver trekken, en eerder geneigd zijn op het continent te blijven. Zoals figuur 1 laat zien, gaat dit niet alleen op voor Zilverplevier en Rosse Grutto, maar mogelijk ook bij sommige eenden. Tot aan 1993 lijkten de trends hier aan beide zijden van de Noordzee gelijk op te gaan. De twee strenge winters in Nederland rond 1996 en 1997 zorgden voor een toename in Engeland en een afname bij ons. Recent is in Nederland sprake van een sterke toename, en blijven de Engelse aantallen stabiel of nemen ze licht af. Het is nog veel te vroeg om te beweren dat deze trends daadwerkelijk door klimaatverandering worden veroorzaakt. De hypothese van klimaatverandering wordt regelmatig gebruikt om processen die we nog niet snappen op een hoop te gooien, terwijl er (ook) andere oorzaken aan ten grondslag kunnen liggen. Zo blijft de afname van Zilverplevier en vooral Rosse Grutto niet beperkt tot de Britse Eilanden, en vindt deze ook plaats in het noordelijk deel van de Waddenzee (Schleswig-Holstein). Kennelijk is er bij deze soorten dus meer aan de hand.

Minder zaagbekken: weer of voedsel?

Een ander mogelijk effect van klimaatveranderingen zijn verschuivingen op het Europese continent zelf, en dan denken we vooral aan soorten die normaliter in het Oostzeegebied overwinteren en pas bij strenge vorst naar onze contreien komen. Zowel Nonnetje als Grote Zaagbek vertonen

sinds 1975 een afname in Nederland (figuur 2). Bij deze trends is gecorrigeerd voor wintereffecten (zaagbekken reageren sterk op strenge winters) en je zou kunnen zeggen dat de trend in figuur 2 de aantalsontwikkeling over alleen 'gemiddelde' winters laat zien. Terwijl beide soorten in ons land gestaag afnemen, worden in het Oostzeegebied (bijv. Litouwen) stijgende wintertemperaturen gemeld, met minder sneeuw en korter bevroren water. Het is goed mogelijk dat de noordelijke gebieden hierdoor aantrekkelijker worden om te overwinteren. Er worden recent in het Oostzeegebied dan ook hogere aantallen waargenomen, maar er bestaat tevens nog veel onzekerheid over de precieze overwinteringsgebieden en de aantallen enkele decennia eerder. Een blik op de bij ons (IJsselmeergebied) beschikbare voedselbronnen leert bovendien dat ook de verminderde voedselbeschikbaarheid de zaagbekken parten zou kunnen spelen in Nederland. Ook hier geldt dus: klimaateffecten zijn denkbaar, maar hoeven niet de enig sturende factor te zijn voor de waargenomen aantalsveranderingen.

Bedankt!

Het bovenstaande maakt duidelijk dat een, op zo'n grote internationale schaal uitgevoerd project als de midwintertelling, zich niet alleen leent voor populatieschattingen maar ook diensten kan bewijzen in onderzoek naar klimaatveranderingen of relaties tussen vogels en voedsel. Niemand weet precies hoe de watervogelbevolking in ons land er over 25 jaar uitziet, maar het blijft ook in de context van het veranderende winterklimaat een uitdaging jaar in jaar uit de aantallen en verspreiding te blijven documenteren. Midwintertellingen zijn een zaak van de lange adem. Het is dan ook een groot goed dat al decennialang zo velen vrijwillig op pad gaan om tellingen uit te voeren. Zowel waarnemers als regiocoördinatoren worden zeer bedankt voor hun inspanningen. Nog 12 jaar en we hebben een halve eeuw vol gemaakt!

Marc van Roomen, Erik van Winden & Jeroen Nienhuis

Tabel 1. Getelde aantallen van algemene soorten in Nederland in januari 2003 (voorlopige cijfers) en het gemiddelde in 1998-2002 (afgerond) ter vergelijking.

Soort	2003	1998-2002
Dodaars	3128	2124
Fuut	18.280	20.278
Geoorde Fuut	552	287
Aalscholver	23.726	15.476
Blauwe Reiger	5677	5945
Ooievaar	291	235
Bergeend	55.688	47.046
Smient	797.102	699.334
Krakeend	14.889	13.532
Wintertaling	22.264	25.881
Wilde Eend	411.349	434.512
Soepeend	12.728	10.441
Pijlstaart	22.200	15.204
Slobeeend	3736	3805
Tafeleend	37.841	44.654
Kuifeend	151.759	144.239
Topper	53.335	54.144
Eider	120.199	111.265
Zwarte Zee-eend	60.525	70.644
Grote Zee-eend	926	561
Brilduiker	14.720	15.816
Nonnetje	6065	3281
Middelste Zaagbek	6912	6218
Grote Zaagbek	20.581	6533
Blauwe Kiekendief	307	247
Waterhoen	15.892	14.099
Meerkoet	254.362	229.198
Scholekster	209.123	234.433
Kluut	894	1150
Bontbekplevier	192	348
Goudplevier	1359	33.386
Zilverplevier	19.609	18.867
Kievit	17.996	62.344
Kanoet	49.434	89.851
Drieteenstrandloper	7151	6092
Bonte Strandloper	156.552	178.673
Kemphaan	170	443
Watersnip	230	700
Grutto	269	229
Rosse Grutto	56.207	34.293
Wulp	122.211	137.639
Tureluur	8760	9542
Steenloper	3503	3886
Kokmeeuw	162.962	176.983
Stormmeeuw	177.836	177.843
Kleine Mantelmeeuw	335	545
Zilvermeeuw	112.175	127.863
Grote Mantelmeeuw	8189	9869
Strandleeuwerik	392	752
Frater	2702	2145
Sneeuwgors	450	959



Oehoes, grensgevallen (of randfiguren)!

Vogelend Nederland werd in 2002 verrast met het bericht dat er, naast de bekende Limburgse Oehoes, ook een oehoepaar had gebroed in de Achterhoek. Het eerste geval buiten Limburg. De schitterende foto in de broedvogelatlas van een van de reuze uilskuikens maakte zo nieuwsgierig dat we contact zochten met een van de betrokkenen van het eerste uur: Gejo Wassink.

Gejo Wassink is bestuurslid van VWG Zuidoost-Achterhoek en een bezig baasje, zo blijkt tijdens een geanimeerd onderhoud in het landelijke Liefelde ten noordwesten van Winterswijk. Hij is niet alleen bestuurslid maar vult ook een aanzienlijk deel van het verenigingsblad de Leunink. 'Leunink is Achterhoeks voor Huismus' zegt Gejo. Roofvogels vormen zijn grote passie. Al 30 jaar lang houdt de Vogelwerkgroep alle roofvogels bij in de Zuidoost-Achterhoek. Het intensieve onderzoek wordt uitgevoerd door enthousiastelingen die vaak jarenlang betrokken blijven. Zo ook Gejo, die in ieder vrij uur bezig is met onderzoek of ringwerk. Vlakdekkend nesten opsporen, klimijzers onder en klimmen maar: Gejo is jarenlang tevens medewerker aan BMP en PTT geweest, maar de kromsnavels slokten zoveel tijd op dat deze tellingen niet meer konden worden gecombineerd met het roofvogelonderzoek.

Een paar jaar geleden werd hij gebeld, of hij ook een ringvergunning voor Ransuilen had. En of hij die wilde ringen. Omdat de dagroofvogels voorrang hadden, hield hij de boot in eerste instantie af. Niet veel later werd hij weer gebeld met de vraag hoe groot Ransuilen eigenlijk zijn, want deze waren toch wel erg groot. Toen hij in de buurt was, besloot hij een kijkje te nemen. Een boer uit de naaste omgeving liet hem enkele foto's zien van een paar uilskuikens. Verwarring! Waren dit wel Ransuilen? De plaatjes werden over internet naar Limburgse kenners gestuurd. Daar kwam het verlossende woord: het waren jonge Oehoes, het eerste broedgeval voor de Achterhoek.

Om verstoring te voorkomen, werd dit alleen in kleine kring bekend gemaakt. Enkele leden van de vogelwerkgroep, met Gejo als animator, besloten het oehoepaar te volgen. Er werd vooral onderzoek naar prooiresten gedaan. Wat bleek, de Achterhoekse Oehoes hebben in het najaar en winter vooral Houtduiven op het menu, en tijdens het broedseizoen postduiven. Hoewel Oehoes bekend staan als toppredator en haast alles eten wat hen voor de klauwen komt (in Duitsland zijn ook huiskatten als prooirest teruggevonden, en zelfs een teckel met halsband!), worden de Buizerds en Haviken uit de Achterhoek (voorlopig?) nog met rust gela-

ten, misschien omdat er genoeg duiven zijn. Het bosje waar de Oehoes in 2002 broedden werd helaas gekapt. In de omgeving werden kunstnesten opgehangen om de Oehoes te verleiden daar te gaan broeden, maar dat leek zonder succes te verlopen. Bezoeken in het vroege voorjaar van 2003 leverden niets op. Geen reuzenuil te bekennen. Wie schetst de verbazing toen in mei toch jonge Oehoes werden gesignaleerd, op een van de kunstnesten. De stiekemers hadden toch gebroed! Zo kon het (prooi)onderzoek weer verder gaan. Intussen was het balletje gaan rollen en Gejo in contact gekomen met enkele Duitse Oehoe-experts. De Duitsers waren vooral benieuwd naar het feit dat deze Oehoe op een (kunst)nest in een boom broedde. Dat kenden ze in Duitsland niet, want daar nestelen ze eigenlijk alleen op rotswanden (behalve in Schleswig Holstein, waar ze ook in bomen broeden), soms ook op de grond (hellingbossen). Regelmatig reist Gejo nu naar Duitsland om meer gegevens over de Duitse Oehoes te verzamelen en te overleggen met de Duitse collega's.

Alle vrije uren worden inmiddels in de Oehoes gestoken, en dat vergt soms veel van het gezin dat ook de nodige aandacht verdient. 'Getrouwd zijn met een vogelaar, is voor de partner soms een (z)ware beproeving', verontschuldigt hij zich. Gejo heeft inmiddels van school, waar hij speciaal onderwijs geeft aan moeilijk lerende kinderen, een aantal weken verlof opgenomen om zich dit voorjaar weer helemaal op de Oehoes te kunnen storten. 'Ik wil ze zo'n jaar of vijf volgen en prooiresten verzamelen en kijken hoe alles zich ontwikkelt. Op twee andere locaties zijn inmiddels ook al Oehoes waargenomen. Spannend. Ik vermoed dat in de Nederlandse grensstreek uiteindelijk wel zo'n 15 paar Oehoes zouden kunnen gaan broeden. Vooral in Twente, waar de bossen eigenlijk veel geschikter zijn dan in de Achterhoek, verwacht ik Oehoes', besluit Gejo. 'Dat doe ik het liefst, actief bezig zijn met een soort, gegevens verzamelen, ze direct in de computer stoppen en ermee stoeien.' Hij kan nog uren doorpraten, maar de kinderen moeten naar bed. Na een laatste kop koffie neem ik afscheid van een bevlogen vogelaar.

Harvey van Diek

Lees Twirre

Twirre is een driemaandelijks tijdschrift voor natuurstudie, -bescherming, -voorlichting en -beleid in Friesland. Naast een gevarieerd en breed aanbod aan veldbiologische artikelen bevat het tijdschrift onder meer mededelingen van de Friese vereniging voor veldbiologie (FFF), nieuws van de Wielenwerkgroep en nieuws uit de Friese natuurterreinen van It Fryske Gea, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. In 2004 viert Twirre haar 15e jaargang. Een jubileum, waarvoor de lay-out van het tijdschrift een gedaanteverwisseling zal ondergaan. Voor de liefhebbers blijft de inhoud onverminderd interessant met bijdragen over Aalscholvers op Friese slaapplaatsen, broedvogels van Ameland in 1987-2001, winter-Grutto's bij Harlingen in 1998-2003, ontwikkelingen van broedvogels in de zomerpolders, boezemlanden en moerassen van het centrale merengebied, broedvogels van laagveenmoeras De Deelen, Kleine Rietganzen op slaapplaatsen in Zuidwest-Friesland, een themanummer over de toekomst van de Friese natuur, etcetera. Wie meer wil weten over natuur en vogels in Friesland, leest dus Twirre.

Een abonnement op Twirre kost € 9,60 per jaar, losse nummers kosten € 3,30. Voor meer informatie: Stichting Twirre, p/a O. Postmaweg 32, 8915 DP Leeuwarden, tel.: 058-2133103, e-mail: twirre.redactie@planet.nl.

SPECIFIEK... Spechten

Eens even kijken:
We hadden Drijfveren, Toppers,
Jonge Honden en nogal wat
Gevleugelde Vrouwen. Wie volgt?
De specialist. Guus van Duin stort
zich in 2004 in het diepe van de
soort en op de bijbehorende mens.



Het begon met hutten timmeren toen ie 11 was. En met een spreekbeurt. Intussen ruim 20 jaar verder is Martjan (J.M.) Lammertink (32) een van de grootste spechtenkenners van de wereld. Van Amsterdam-Noord via Castricum, Cuba, Mexico en de VS naar West-Kalimantan. En nee, van zoeken naar uitgestorven supersoorten word je niet depressief.

Ik ben vanaf mijn elfde met spechten bezig. Ik woonde in Amsterdam-Noord en was altijd hutten aan het bouwen. Voor school moest ik een spreekbeurt houden. Geen idee waarover, ik zat volkomen ongeïnspireerd in de openbare bibliotheek van die informatieboekjes voor de jeugd te bekijken. Daar kwam ik 'Spechten, de timmerlieden van het bos' tegen. Dat sprak me wel aan vanwege mijn eigen liefhebberij. Na die spreekbeurt wilde ik zelf wel een keer zo'n beest zien.

Niet echt spechtenrijk, Amsterdam-Noord
We verhuisden naar Castricum, dus de hele middelbare schooltijd heb ik achter spechten aangezetten. Het was de bloeitijd van de Zwarte Specht in de duinstreek. Vroeg of laat kwamen ze wel een keer in de netten van de vinkenbaan terecht. Er waren drie paartjes en mede door kleurtape en kleurringen waren ze individueel herkenbaar. Ik heb ze een jaar of tien gevolgd. Tot 1994 hebben ze er gezeten. Ik zocht ook fanatiek naar nesten en we ringden de jongen. Dat gaat vrij makkelijk, gewoon je arm in het hol steken. Ik zocht ook naar slaapholtes, want ze hebben enorme territoria, maar in de winter gaan ze echt iedere middag naar vaste slaapholten. Met mooi helder weer doen ze dat luid kruu-kruu-kruuënd. Handig als je Engelse vogelaars op bezoek hebt.

Ben je biologie gaan doen vanwege de spechten?

Ik wilde eigenlijk geodesie in Delft doen. Biologie vond ik een beetje te soft, te makkelijk. Al op mijn dertiende was ik heel erg geïnteresseerd in de vrijwel zeker uitgestorven Ivoorsnavelspecht. Ik schreef in krakkemikkig Engels een briefje naar het huidige BirdLife en die stuurden me een fotokopie van het boek van Tanner, met die beroemde zwart-wit foto erin.

In 1986, ik was toen 15, kwam het wereldnieuws van de herontdekking op Cuba. Alle alarmbellen gingen rinkelen en het werd meteen tot reservaat gebombardeerd. Ik besloot de eerste de beste kans te grijpen om ernaartoe te gaan. Toen ik 18 was, na mijn eindexamen, heb ik een jaartje vrij genomen en in januari 1991 ging ik vierehalve maand naar Cuba.

Waar zoek je een Ivoorsnavelspecht?

In zwaar, uitgestrekt, maagdelijk heuvelendennenbos met veel recent afgestorven bomen met enorme keverlarven erin. Het bos waar hij het laatst was gezien leek daar niet meer op. Het was in de jaren vijftig al een keer grondig gekapt en in de jaren tachtig ging er een tweede kapronde overheen. Er was een vallei met allemaal foerageersporen van dat beest, maar die waren wel wat oud. We hebben het zoekgebied uitgebreid en een plek gevonden waar tot midden jaren tachtig prima bos heeft gestaan. Maar dat bleek omgezaagd, net in de periode dat ze zo'n beetje gezien zouden zijn. Ik vermoed dat dat de plek is waar ze het de laatste decennia hebben uitgehouden, waarna ze zijn gaan zwerven in het secundaire bos. Ze zijn waarschijnlijk aan voedselgebrek doodgegaan.

Was de herontdekking betrouwbaar?

Ze waren gezien door de spechtenautoriteiten van de wereld, maar er is geen documentatie van, dus er zijn sceptici. Maar ik geloof het wel.

Je ging opnieuw zoeken op Cuba

Ik was in september 1991 biologie gaan studeren, toch maar, omdat ik me fulltime met spechten bezig wilde houden. Voorjaar 1993 kon ik naar Cuba met geld van een British Petroleum Award. BP heeft ieder jaar een prijs voor jonge onderzo-



Foto's:



kers die een natuurbeschermingsexpeditie willen maken om de status van bedreigde dieren te verduidelijken. Een van de redenen dat ik terug wilde, was dat er in 1991 een stukje bos was afgebrand in de regio waar hij het laatst gezien was. Typisch zo'n concentratie van dode bomen waar de Ivoorsnavelspecht zich helemaal op gespecialiseerd heeft. Na een jaar of twee, drie zou dat dan optimaal moeten zijn. Als de specht er in de buurt zit, moeten die bomen echt als een magneet werken. En er waren ook allemaal hoopgevende plannen gemaakt, maar de zaak was door ruzie tussen Cuba en de VS ingekakt.

Ruzie?

De Ivoorsnavelspecht is in 1986 ontdekt door een team van Cubanen en Amerikanen, die heel goed samenwerkten. Short, Estrada en Alayón. Maar Short was al wat ouder en intussen met wat andere spechtachtigen bezig, met barbets en toekans. Een andere Amerikaan, Jerome Jackson, van wie dit jaar een nieuwe Ivoorsnavelspecht-monografie verschijnt, heeft het overgenomen. Die was enorm fanatiek en jaren naar de soort op zoek geweest in het zuiden van de VS, waar een andere ondersoort, *Campephilus principalis principalis*, voorkomt. In 1988 is Jackson met een grootse expeditie van National Geographic naar het gebied gegaan. Maar hij was wat minder diplomatiek, nogal gehaast en opvliegerig. Wat ik van de Cubanen begrepen heb, is het onderzoek daarop stukgelopen.

Maar is hij nou uitgestorven of niet?

Ik denk dat de Ivoorsnavelspecht tegen 1990, en misschien al in 1988, op Cuba verdwenen is. Dat is wat mij betreft nu wel een uitgemaakte zaak. Recente geruchten zijn vrij eenvoudig te ontzenuwen.

Daarna ging jij zelfs in de VS zoeken, in Louisiana.

Ja, omdat een jongen beweerde dat hij in 1999 tijdens kalkoenjacht twee Ivoorsnavelspechten had gezien. En ook iemand van een Nasa-basis aan de rand van het moerasbos zou er een voorbij hebben zien komen. We zijn er met zes topvogelaars een maand lang in de beste tijd van het jaar tevergeefs aan het zoeken geweest. Dat pleit er tegen. Cornell University had er twaalf automatische recorders opgesteld, die elk 600 uur geluid hebben opgenomen. De opnamen zijn

gescand op de roep van de Ivoorsnavelspecht en er staat niets op.

Maar het gerucht ging...

Er stond één dubbele kloep op, een geluid dat deze specht wel maakt, maar intussen staat vast dat het een pistoolschot is geweest. Er zijn een of twee diehards die dat eigenlijk nog niet echt toe willen geven. Hoe dan ook, het blijft een verdacht gebied met vooral verdomd goed habitat, een prachtig moerasbos. Het barstte overal van de Noord-Amerikaanse Helmspechten, maar hun sporen verschillen toch wel aanzienlijk. Die Ivoorsnavelspecht is puur gespecialiseerd in het eraf trekken van schors die nog stevig vastzit. Alsof iemand met een schroevendraaier bezig is geweest. En dat soort ontschorste dennen vonden we. Hartstikke vers en uitsluitend in twee specifieke gebieden, waarin je het optimale habitat vond. De Noord-Amerikaanse Helmspecht komt er echt overal voor, maar die verdachte sporen vonden we alleen op die twee plekken.

Een optiekfabrikant was sponsor. Nog leuke spulletjes gekregen?

We moesten hun kijkers wel noemen in een artikel, maar konden ze na afloop mooi weer inleveren. Eigenlijk was het heel vervelend met zo'n commerciële sponsor. Wat mij betreft eens maar nooit meer. Er was een enorm mediacircus omheen gebouwd. Inclusief een echte pr-mevrouw met bevroren glimlach, een voormalige nieuwslezeres. Ze verdiende waarschijnlijk meer dan de zes onderzoekers bij elkaar. Wij kregen 2000 dollar per persoon en daar moesten we alles van betalen: de vliegreis en het eten gedurende zes weken. Ook alle camera's moesten weer terug.

Tv-optredens?

Ook. Er gingen meer dan vijftien camera-ploegen mee het veld in en regelmatig journalisten, veertig kranten en tijdschriften. Dat was natuurlijk heel storend. We probeerden de schade beperkt te houden en stuurden de pers altijd mee met het zoekduo dat die dag naar het meest aantrekkelijke gebied ging.

In Mexico zocht je naar de verdwenen Keizerspecht. Ben je een ramptoerist?

Het gaat mij om de spechten, niet per se om zeldzame soorten. ik heb met Zwarte Spechten gewerkt en de afgelopen drie-

ënhalft jaar in West-Kalimantan met verschillende soorten die ook niet uitgesproken zeldzaam zijn. Ik ben vooral geïnteresseerd in grote spechten. Er zijn maar drie spechten groter dan de Zwarte: de Ivoorsnavelspecht, de Keizerspecht en de Poederspecht, *Mulleripicus pulverulentus*, uit Zuidoost-Azië. Natuurlijk, de Ivoorsnavelspecht is superzeldzaam en erg mooi, maar die Keizerspecht is ook fantastisch. Hij was in 1956 voor het laatst gezien. Ik heb als afstudeerproject die zoektocht in elkaar gezet. Dat viel onder Jan Wattel, zo'n beetje de enige universitaire docent die dit soort natuurbeschermingsprojecten toestond. We hebben het met zijn vieren gedaan: twee Mexicaanse collega's en de laatste maanden met een Amerikaan. We hebben het wel breder opgezet en het hele dennen-eikenbos onderzocht. De Sierra Madre was één endemische hotspot, met ondermeer de Thick Billed Parrot, Eared Quetzal en Tufted Jay. Allemaal afhankelijk van dat oerbos. En de Keizerspecht hebben we echt op de hielen gezeten.

Hoe doe je dat bij een specht?

We hadden op grond van allerlei criteria een overzicht gemaakt van de meest kansrijke plekken. Die zijn we allemaal afgegaan. Vaak kregen we van mensen te horen dat hij er al lang niet meer gezien was. En ze kenden de soort wél, want hij werd heftig bejaagd door de lokale indianen vanwege de vermeende medicinale eigenschappen. De snavel werd vermalen en de kuif van het mannetje, gedrenkt in wat olie, was heel goed tegen oorontstekingen. De mensen van gemengd Spaans-Mexicaanse achtergrond, die vanaf de jaren veertig voor de houtkap het gebied binnenkwamen, namen die gebruiken over. Ze hadden vuurwapens en de tamme Keizerspechten waren een gemakkelijke schietschijf. Vaak voor de lol, puur vandalisme. Een nogal dramatisch verhaal was dat er op één bepaalde plek begin jaren zestig alleen nog maar een vrouwtje voorkwam. Vrouwtjes hebben geen mooie rode kuif, vandaar. Op een dag in april kwamen we in een dorp en we spraken met de inwoners, uiteraard zonder ze dingen in de mond te leggen. We vroegen of er iemand was die het bos goed kende. Dat was ene Armando, een man van 43. Die zei dat oudere mensen het vaak hadden over de Pito real, de Keizerspecht. Een oudere vriend had hem gezegd dat hij een paar maanden daarvoor een paar-



tje had gezien, nadat hij ze tientallen jaren niet had waargenomen. Daar was ie zo verguld mee geweest, dat hij er eens flink op gedronken had. We hebben met die man gesproken en hij vertelde ons een super overtuigend verhaal. Toen we er aankwamen hadden ze net alle dode bomen opgeruimd. Massaal weggehaald omdat ze een stuk goedkoper zijn voor de houtpulpfabrieken. Er was nog twaalf vierkante kilometer in de buurt, ongeschonden vanwege een gemeentelijke twist. En daar vonden we heel verse sporen, in een heel goed bos. Twee, drie maanden oud. Sporen die we nergens anders gezien hebben. Vervolgens hebben we daar veertig dagen gezocht en bij een vallei gepost waar de spechten wel eens overheen zouden moeten vliegen. Niks. Ongeveer 700 kilometer noordelijker, op 80 kilometer van de grens met de VS, hebben we toen nog één andere plek gevonden waar de afgelopen jaren een paar keer een Keizerspecht gezien was. Beide keren met een zwarte kuif, een vrouwtje dus. Uiteindelijk zijn we in november teruggegaan naar die twaalf vierkante kilometer oerbos, maar het bleek ondertussen uitgekapt. Het conflict tussen de gemeenten was opgelost en meteen alle oude en dode dennen eruit. Als de Keizerspecht niet is uitgestorven, dan is hij in elk geval kansloos.

Is het allemaal niet wrang of frustrerend?

Nee, helemaal niet. Het is gewoon heel fascinerend. Ook zonder de Keizerspecht zijn het landschap en de mensen in die regio schitterend. Ik heb met zestig oudere mensen over de Keizerspecht gesproken en dat draagt ook bij aan de kennis. Het is een uitstervende bron van informatie.

Je wordt erg dwarsgezeten door houthakkers

Ik ben niet anti-bosbouw, maar het is niet verstandig gebeurd. Stel je voor dat het kappen vanaf de jaren zestig wat beter gepland was. De Sierra Madre is zo groot als Java. Had nou twee of drie voldoende grote gebieden voor die Keizerspecht opzijgezet. Dan had je ook de Grizzlybeer en de Mexicaanse Wolf nog gehad. Beesten die ontzettend tot de verbeelding spreken. Stel je voor wat voor een duurzame publiekstrekker dat geweest zou zijn. Je had er geld uit kunnen halen, veel meer dan uit het kappen.

Je werkte ook in Indonesië

Voor mijn promotie, komend najaar, heb ik in West-Kalimantan de afgelopen drieënhalve jaar veertien soorten spechten onderzocht. Dertien ervan zijn endemisch voor de Sunda-regio. Ze zijn niet uitgesproken zeldzaam, maar een paar gaan het wel worden door de houtkap. Het

ging mij er trouwens vooral om, dat daar meer soorten spechten voorkomen dan waar ook ter wereld. In Europa haal je maximaal negen of tien. In de tropen heb je altijd meer soorten dan in gematigde streken. Hoe kunnen zoveel soorten samenleven? Spechten zijn een goede modelgroep voor die vraag. Ze hebben het voordeel dat ze redelijk makkelijk te observeren zijn en dat je alle aspecten van het foerageergedrag goed kunt indelen. Hoe hoog zitten ze, hoe dik is de boom, hoe ruw is de schors, is de boom dood of niet? Zitten ze ook op lianen of epifyten?

Je bent getrouwd met een Indonesische vrouw

Ja. Utami, ze studeert bosbouw.

Een houthakker?

Zij was een van de student assistenten, een goede. Ze heeft nooit voor een kapmaatschappij gewerkt en ruim twee jaar met mijn onderzoek meegedraaid. Ze studeert nu in Wageningen, bos- en natuurbeheer.

Wie betaalde je onderzoek?

Ik werd gefinancierd door NWO, de Nederlands Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Dat was een oio-baan, onderzoeker in opleiding. Ik kreeg geld voor ruim vier jaar. Dat is gunstiger dan wanneer je geld krijgt van een natuurbeschermingsorganisatie, dat loopt hooguit één jaar. Je moet er wel echt wetenschappelijk onderzoek voor doen. Gegevens voor natuurbescherming verzamelen je daarnaast in een moeite door.

En na je promotie?

Na een jaar werk in de VS aan de moleculaire fylogenie, de stamboom, van spechten wil ik naar Indonesië voor een langdurig project met Poederspechten. Uit mijn promotieonderzoek blijkt dat dit beest erg gevoelig is voor houtkap. De dichtheid neemt gemiddeld 83 procent af in gekapt bos. Daarbij is het een interessante soort, omdat hij in groepen leeft en broedt. Ik wil verscheidene groepen kleurringen in gekapt en primair bos en ze minstens vijf jaar volgen. Verder met grote spechten dus.

Stel: je gaat nog één keer zoeken naar de Keizerspecht of Ivoorsnavelspecht en plots zie je hem

Ik denk dat ik een enorme adrenaline-rush krijg. Dat ik eerder een hartaanval krijg dan dat ik flauwval. Mocht ik het overleven, dan is de vraag: geniet ik er eerst van, til ik gewoon mijn kijker op en bekijk ik hem eerst eens goed, of ga ik staan hannesen met mijn camera of recorder?

Guus van Duin



Video Jaaroverzicht 2003

Ook dit jaar verscheen er weer een jaaroverzicht van het voorgaande jaar, maar nu is er voor het eerst ook een DVD-versie uitgebracht. Het zwaartepunt ligt evenwel nog steeds op zeldzaamheden, met enkele schaarse soorten. Zo staan er op dit overzicht maar liefst vier nieuwe soorten voor Nederland (Grote Tafeleend, Audouin's Meeuw, Blauwe Rotslijster en Westelijke Orpheusgrasmus). De Audouin's Meeuw was maar twee uur aanwezig maar toch is men er in geslaagd van deze soort beelden te krijgen. Dat een Blauwe Rotslijster in Nederland feilloos een hoop stenen in Westkapelle weet te vinden, is toch ook wel erg bijzonder. Daarnaast staan er enkele opvallende ondersoorten op de band, waarbij vooral die Witkopstaartmezen iedereen zullen bekoren. Ook opvallend is het aantal vogels in-de-hand dat te zien is, waarbij vooral de vinkenbaan van Castricum hofleverancier was. Zo passereren o.a. Siberische Sprinkhaanzanger, Veldrietzanger, Bruine Boszanger en Grote Pieper de revue. Enkele andere hoogtepunten zijn de Vale Gier die een oeievaardorp onveilig maakt, een Roodpootvalk en de Daurische Klauwier met prooi. Al deze soorten worden door commentator Max Berlijn, door middel van leuke weetjes en determinatie-punten, op een boeiende manier behandeld. Voor zover mogelijk is de kwaliteit van de beelden nog beter dan vorige jaargangen. Al met al een prachtige verzameling rariteiten, zowel voor 'twitchers' als voor anderen.

M. Plomp en anderen 2004. Dutch Birding Jaaroverzicht 2003. Duur ca. 110 minuten. Te bestellen door € 29,95 (incl. portokosten) voor de video of € 36,25 voor de DVD over te maken op rekening 3363.57.869 t.n.v. Plomp Digital Video te Linschoten o.v.v. Video of DVD 2003 plus naam en adres.



Foto: Jan van Duinen

BMP: goed, beter, best

We zijn bezig met het laatste gepuzzel om te komen tot nieuwe 'gewogen' landelijke BMP-indexen, waarbij rekening wordt gehouden met o.a. de ligging van proefvlakken. De nieuwe indexen gaan een betrouwbaarder beeld geven van de landelijke ontwikkelingen in de broedvogelstand dan tot nu toe mogelijk was. Helaas moeten we met publicatie van de nieuwe indexen nog even wachten. Wat we wel duidelijk voor ogen hebben, zijn de zwakke plekken in de landelijke dekking. Nieuw is verder, dat vanuit de overheid de behoefte is aangegeven voor monitoring van broedvogels in Vogelrichtlijn-gebieden. Ook daarvoor zullen BMP-tellingen hard nodig zijn. We vatten de koe maar direct bij de horens en starten een campagne op zoek naar nieuwe proefvlakken.

Landelijke dekking

Door het rekenwerk ten behoeve van gewogen trends hebben we goed inzicht gekregen in de landelijke dekking van het BMP en is een prioriteitenlijst opgesteld van de behoefte aan nieuwe proefvlakken. We vragen dus niet klakkeloos om meer proefvlakken, maar gericht om nieuwe proefvlakken in ondervertegenwoordigde regio's.

BMP in Vogelrichtlijn-gebieden

Om te beoordelen in hoeverre het goed gaat met de broedvogels in de Vogelrichtlijn-gebieden is een lijst opgesteld van 9 soorten die speciaal gevolgd gaan worden. Deze soorten (kwalificerende soorten of begrenzingsoorten genoemd) zijn Dodaars, Wespandief, Watersnip, Zwarte Specht, Boomleeuwerik, Blauwborst, Roodborsttapuit, Snor en Rietzanger. Het monitoren van deze soorten is een echte BMP-aangelegenheid en vindt ook al deels plaats. In ongeveer de helft van de in totaal 31 Vogelrichtlijn-gebieden liggen voldoende proefvlakken voor adequate monitoring van genoemde soorten. In de rest blijft er dus een en ander te wensen over. Het is overigens niet de bedoeling dat de inventarisatie in nieuwe proefvlakken zich uitsluitend richt op de 9 soorten van de Vogelrichtlijn!

Behoeftes aan nieuwe proefvlakken

De behoefte aan nieuwe proefvlakken in onderbelichte contreien en Vogelrichtlijn-gebieden is vertaald in een overzicht per regio (tabel 1). Voor de provincie Utrecht, bijvoorbeeld, zijn twee nieuwe proefvlakken gewenst in moeras (Snor en Rietzanger), en wel in het noordelijke deel van het Vogelrichtlijn-gebied Oostelijke Vechtplassen; verder zou een proefvlak in bos op de

Tabel 1. Grootste behoefte aan nieuwe BMP-proefvlakken (totaal 79) per Vogelrichtlijn-gebied of regio, en ingedeeld naar type landschap. Het minimaal benodigde aantal nieuwe proefvlakken is tussen haken gezet.



Moeras

Eilandspolder (NH; 2)
 Haringvliet (ZH; 2)
 Kinderdijk (ZH; 1)
 Varkensland (NH; 2)
 Vechtplassen noord (NH/Ut; 2)
 Weeter- en Budelerbergen (NB; 1)
 Wieden (Ov; 7)
 Zuidlaardermeer (Gr; 1)

Heide, hoogveen, stuifzand

Brabantse Wal (NB; 1)
 Mariapeel & Deurnese Peel (NB/Lb; 2)
 Meinweg (Lb; 1)
 Leenderbos & Grootte Heide (NB; 2)
 Centrale en NO-Veluwe (Gld; 4)
 Weeter- en Budelerbergen (NB; 1)
 Sallandse Heuvelrug (Ov; 1)

Bos

Brabantse Wal (NB; 2)
 Drents-Friese Wold (Dr; 1)
 Flevoland (1)
 Gelderland (buiten Veluwe; 1)
 Overijssel (2)
 Utrechtse Heuvelrug/Gooi (Ut/NH; 1)
 Centrale en NO-Veluwe (Gld; 7)
 Terschelling/Ameland/Schiermonnikoog (2)

Agrarisch gebied

(A = Akker, H = halfopen landschap)
 Friesland (A: 2 op klei, H: 2 op zand)
 Drenthe (A: 3 in Veenkoloniën)
 Overijssel (H: 2)
 Gelderland (A: 3, H: 1)
 Noord-Holland (A: 1)

Stad, dorp

Friesland (1)
 Drenthe (1)
 Overijssel (2)
 Flevoland (2)
 Gelderland (2)
 Utrecht (1)
 Noord-Holland (1)
 Rijnmond (ZH; 2)
 Zeeland (1)
 Noord-Brabant (3)
 Limburg (2)

Laat maaien noodzakelijk

De Nederlandse graslanden, voor zover ze in handen zijn van natuurbeschermingsorganisaties, worden ofwel extensief jaarrond begraasd ofwel een of enkele malen per jaar gemaaid. In het eerste geval zorgen verrijking en vervilting van de vegetatie, samen met struweelvorming, voor een geleidelijke daling van bodembroedende vogels en schaarse planten. In het tweede geval leidt te vroeg maaien ertoe dat nesten worden uitgemaaid en de zaadzetting van planten onvoldoende op gang komt. Hoewel hier al vele malen op gewezen is, blijkt het lastig om terreinbeheerders te overtuigen van het belang van laat maaien, zeker niet voor 15 juli en liefst nog later, eventueel in combinatie met nabewei-ding. Het feit dat het maaisel economisch minder waard wordt, is kennelijk belangrijker dan het verlies aan natuurwaarden. Wim de Veen doet in een 15 pag. dik verslag aan de hand van concrete terreinvoorbeelden (met vooral plantengegevens) nogmaals een klemmend beroep op terreinbeheerders om tot inkeer te komen.

Voor informatie: W. de Veen,
 Aldenhof 3207, 6537 AK Nijmegen

Handleiding BMP in nieuwe jas

Als het goed is, hebben BMP-tellers de nieuw gedrukte handleiding ontvangen voordat ze dit lezen! De inhoud van de handleiding is licht aangepast, de omslag is wat fleuriger geworden met een aardige foto, maar de interpretatiecriteria zijn nauwelijks veranderd. We hopen dat de nieuwe uitgave het BMP een positieve impuls zal geven. Medewerkers die geen handleiding hebben ontvangen, kunnen er een bij SOVON aanvragen. Ook voor toekomstige tellers die kennis willen maken met het BMP, ligt een handleiding klaar. De handleiding kan ook worden bekeken op, of gedownload van, internet: www.sovon.nl.

Utrechtse Heuvelrug en een in een stad of dorp ergens in de provincie wenselijk zijn. Zo is er voor elke provincie een prioriteitenlijst opgesteld.

Geïnteresseerde vogelaars of vogelwerkgroepen worden van harte uitgenodigd 'in te tekenen' op de gebieden in de lijst en vol enthousiasme van start te gaan met een nieuw proefvlak. Mocht u willen beginnen met het BMP, maar komt uw eigen wens niet overeen met die van de SOVON-lijst, dan wordt ook die bijdrage aan het BMP uiteraard gewaardeerd. Soms zijn er overigens mogelijkheden om een bestaand, maar niet meer onderzocht proefvlak over te nemen. Nieuwe proefvlakken kunnen ook compenseren voor het wegvallen van andere proefvlakken.

Welke soortenlijst?

Nieuwe tellers hebben de keuze uit vijf onderdelen. Het meest gangbaar, gewenst en voor beginners het meest voor de hand liggend, is een proefvlak te onderzoeken op alle

voorkomende broedvogelsoorten (BMP Alle soorten). In steden en dorpen kan worden gekozen voor BMP-Stadsvogels (eveneens alle soorten, maar met een minder intensief programma). Tellers met wat meer ervaring kunnen ook kiezen voor BMP Bijzondere soorten. Dan hoeven de algemeenste soorten niet te worden geïnventariseerd en kan een groter gebied worden afgewerkt. Er wordt daarbij gewerkt met een verplichte en een niet-verplichte (facultatieve) soortenlijst. Tellers wordt aanbevolen om zo veel mogelijk facultatieve soorten te inventariseren, maar in ieder geval de Rietzanger (Vogelrichtlijn-soort). De inventarisatie van uitsluitend Weide- en akkervogels (BMP W) of Roofvogels (BMP R) kan in bepaalde regio's prima aansluiten op de SOVON-wensen, bijvoorbeeld in geval van de Veldleeuw-erik (BMP W) in Drenthe of bij Boomvalk en Wespindief (BMP R) op de Veluwe.

Hoe meer zielen, hoe meer vreugd

Aan BMP'ers hoeft niet te worden uitgelegd hoe leuk het is om op vroege ochtenden met veel plezier zingende en balsende vogels op de veldkaart in te tekenen en aan het eind van het seizoen het aantal territoria te bepalen. Daarna volgt de spannende vergelijking met eerdere jaren en met landelijke uitkomsten. Wat weerhoudt u er nog van om een nieuw proefvlak op te pakken?

Voor informatie of aanmelding kunt u terecht bij SOVON. Nieuwe tellers ontvangen informatie over deelname aan het BMP, het formulier Aanmelding Proefvlak en de BMP-handleiding (zie kader).

Het BMP is een onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring

Arend J. van Dijk

Trektellingen Kurische Nehrung

In de Russische enclave Kaliningrad aan de Oostzee ligt op de Kurische Nehrung het vogeltrekstation Rybachy. Een locatie met geschiedenis! Want sinds lange tijd is bekend dat daar enorme horden trekvogels langskomen, en er wordt sinds jaar en dag intensief geringd. Het is de bedoeling om in het najaar (eerste helft oktober) van 2004 een vogeltrekstelling te organiseren met behulp van buitenlandse waarnemers. Op deze manier kan de omvang van de trekstroom beter worden gekwantificeerd. Indien mogelijk, zal de telling jaarlijks worden herhaald.

De Kurische Nehrung, een c. 2 km brede en 100 km lange duinstrook tussen de Oostzee en het Kurische Haf (een groot binnenmeer), vormt de verbinding tussen Litouwen en Kaliningrad. De stroom van westwaarts trekkende vogels vanuit de Baltische staten en Noord Rusland wordt gestuwd via deze duinstrook. Een deel van deze vogels kan ook in ons land terechtkomen.

In de eerste weken van oktober trekken er voornamelijk zangvogels door zoals Vinken, Koolmezen, Pimpelmezen, Zwarte Mezen, Graspiepers, Boom- en Veldleeuweriken. Vinken en Koolmezen bereiken aantallen tot 10.000 per uur! Gaaien, Notenkrakers en Kruisbekken trekken door in sterk wisselende aantallen. Thermiek gebonden roofvogels zijn niet talrijk, maar Smelleken, Roodpootvalk en Slechtvalk worden vrijwel dagelijks waargenomen.

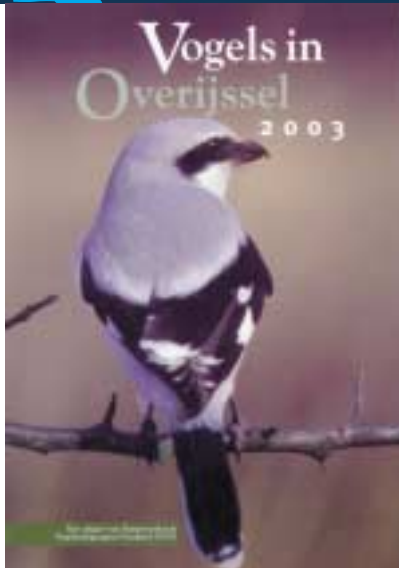
Het is de bedoeling dat er gedurende één week in de eerste helft van oktober over de volle breedte van de Kurische Nehrung geteld wordt. Men verblijft kosteloos op het vogeltrekstituut te Rybachy en betaalt alleen voor de maaltijden.

Gezocht wordt naar ervaren trektellers die (in principe jaarlijks) aan de telling willen deelnemen. Daarnaast wordt gezocht naar iemand die de organisatie van de Nederlandse tellers op zich wil nemen.

Voor meer informatie (en voorlopige opgave): Ben Akkermans, e-mail: b.a.r.akkermans@planet.nl



Foto:



Vogels in Overijssel 2

Nummer 1 van *Vogels in Overijssel* (2002) is goed ontvangen, en niet alleen door Overijsselse vogelaars; de oplage van 280 exemplaren was snel uitverkocht. Nummer 2 verscheen afgelopen november, met artikelen over Klapekster-tellingen (Vincent Martens), opkomst Grote Zilverreiger (Gerrit Gerritsen), de Mandarijneend als broedvogel (Evert Ruiter), kritische weidevogels in het Provinciaal Weidevogelmeetnet (Martin Heinen), Zwarte Stern als broedvogel in het reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen (Obe Brandsma), de Sallandse heuvelrug als bolwerk van de Roodborsttapuit (Gerrit Dommerholt), resultaten van het ringen van Rietzangers in het Zwarte Meer (Jan Nap), voedsel en territoriumgebruik van overwinterende Klapeksters in de Engbertdijksvenen (Peter van den Akker) en aanvullingen op het overzicht van in Overijssel waargenomen vogelsoorten (Gerrit Gerritsen).

De artikelen zijn rijk geïllustreerd met pentekeningen en de fraaie Klapekster op de voorkant mag er eveneens zijn! Deze fraaie bundel van 80 pagina's is dankzij subsidie van de Provincie Overijssel voor slechts € 6,- af te halen bij NMO aan de Stationsweg 3 te Zwolle. Toezending kan ook door € 7,30 over te maken op ABN-AMRO rekening 413571203 of Postbankrekening 3094594 van NMO te Zwolle o.v.v. *Vogels in Overijssel 2003*.

Inmiddels wordt er alweer gewerkt aan nummer 3. Dit zal verschijnen op de vierde Overijsselse Vogelaarsdag op zaterdag 6 november, die georganiseerd wordt door de vogelwerkgroep Midden Overijssel te Nijverdal. Noteer deze datum vast in uw agenda. Het programma zal t.z.t. op www.vwgzwolle.nl worden gepubliceerd.

Gerrit Gerritsen & Peter van den Akker

Bescherming van Kwartelkoning in 2004

Net als voorgaande jaren loopt ook in 2004 een beschermingsproject voor de Kwartelkoning. De twee simultaantellingen die hiervoor de basis vormen, vinden komend jaar plaats op 28/29 mei en 18/19 juni. Alle kerngebieden worden dan in de nachtelijke uren onderzocht. Daarnaast verzamelen we ook alle waarnemingen van Crexen buiten de beide tellingen. Van elke waarneming willen we graag weten: gebied, datum, tijd, amersfoortcoördinaten of kilometer-hok, beheerder/eigenaar (indien bekend) en terreintype/gewas. Ook interessant is om iets te melden over de roepactiviteit (onregelmatig, met af en toe een pauze of continu), bijzonder gedrag en aanvullingen van andere tellers. Waarnemingen snel opsturen (liefst per mail), zodat er voldoende tijd is om de plek te vrijwaren voor uitmaaien. Stuur ze naar Jan Schoppers (jan.schoppers@sovon.nl) of adres SOVON kantoor, 024-6848127, 06-11241530). Ook voor informatie of advies kan men bij hem terecht.

Eind april zal in samenwerking met Vogelbescherming Nederland een speciale brochure over bescherming van Kwartelkoningen worden gepresenteerd en komt er

tevens een speciale homepage over Kwartelkoningen in de lucht. Het ligt in de bedoeling via die weg ook waarnemingen te gaan verzamelen. Kijk voor meer informatie eind april/begin mei op www.sovon.nl of www.vogelbescherming.nl.

Het aantal territoria voor 2003 ligt (met enige reserve) op bijna 500 (schatting 500-530) waarmee het weinig onderdoet voor de goede jaren 1998 (640-700) en 2000 (540-585). Een groot aantal van de roepplaatsen werd beschermd voor uitmaaien en op diverse plekken in Groningen en het rivierengebied zijn jongen gezien.

Het rapport 'Resultaten van de beschermingsmaatregelen voor Kwartelkoningen in Nederland in 2003' (SOVON-informatierapport 2004/01) zal voordat de eerste Crexen arriveren (begin mei) verschijnen. De tellers krijgen hem toegestuurd, voor anderen kost dit rapport € 5,- (niet-leden € 6,-) + € 2,50 verzendkosten, te bestellen bij SOVON.

Jan Schoppers & Kees Koffijberg

SOVON Vogelonderzoek is op zoek naar:

Districtscoördinatoren

Voor de districten Flevoland en Zeeland

De districtcoördinator, ofwel DC, benadert tellers, coördineert hun werkzaamheden, verzamelt en controleert de telresultaten van het project Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Het LSB richt zich op kolonievogels en zeldzame broedvogels. De DC functioneert daarbij als een belangrijke schakel tussen enerzijds het SOVON-bureau en anderzijds de tellers, leden van vogelwerkgroepen, beheerders van reservaten e.d., die broedvogelaantallen verzamelen. De DC werkt als vrijwilliger, maar wordt ondersteund door het SOVON-bureau en krijgt een onkostenvergoeding. De belangrijkste beloning is dat je als geen ander op de hoogte bent van de broedvogelontwikkelingen in jouw regio!

De DC moet iemand zijn die door contacten, kennis en ervaring goed op de hoogte is van de in het district lopende zaken en knelpunten. Hij/zij moet tellers weten te stimuleren en er zorg voor dragen dat het telwerk goed uitgevoerd wordt en de resultaten tijdig ingeleverd worden. De belangrijkste kenmerken van een DC zijn:

- organisatorische aanleg;
- goede contactuele eigenschappen, enthousiasmerende uitstraling;
- voldoende kennis van de regionale avifauna en van inventarisatietechnieken;
- de nodige vrije tijd (gemiddeld één avond in de week).

Is je nieuwsgierigheid geprikkeld en wil je meer informatie, bel dan naar SOVON: Joost van Bruggen, 024-6848141 of mail naar joost.vanbruggen@sovon.nl

Watervogels tellen op de fiets of met de auto: zijn er verschillen in telresultaten?

Verskillende factoren kunnen van invloed zijn op de resultaten van de maandelijkse watervogeltellingen. Behalve teldatum (voorkeursdatum of enkele dagen eerder of later), weersomstandigheden en de kwaliteit en oplettendheid van de waarnemer, kan ook de wijze van vervoer wellicht een rol spelen. Eerder hebben we al eens een vergelijking gemaakt tussen de resultaten van tellingen vanuit de boot, het vliegtuig en vanaf het land in IJsselmeer en Randmeren. Onlangs hebben de stagiaires Christel Snoep en Rick van der Weijde de resultaten van auto- en fietstellingen in het rivierengebied vergeleken. Daarnaast hebben zij gekeken of het tijdstip van de dag invloed heeft op de getelde aantallen watervogels.



Gegevens

Om goed bruikbaar vergelijkingsmateriaal te hebben, is gebruik gemaakt van simultaan-tellingen die speciaal voor dit onderzoek zijn uitgevoerd. Hiertoe werden telgebieden langs de Waal tussen Nijmegen en Millingen in het seizoen 2002/03 gelijktijdig enkele malen zowel met de auto als met de fiets geteld. Alleen de waarnemers verschilden logischerwijs.

Auto of fiets?

Bij 16 van de 20 in de analyse betrokken watervogelsoorten bestaat er een (zeer) sterk verband tussen de resultaten van de auto- en de fietstellingen. Autotellingen leveren bij deze soorten bovendien geen systematisch hogere of lagere aantallen op dan de fietstellingen. Het maakt voor de betrouwbaarheid van de telling dus niet uit of hij met de auto of per fiets is uitgevoerd. Voor Meerkooet (figuur 1), Tafeleend, Grauwe Gans, Aalscholver en Kokmeeuw komen de resultaten het best overeen.

Alleen voor Kolgans (figuur 2), Fuut, Soepeend en Soepgans is het verband tussen de auto- en fietstellingen matig tot zwak, zonder dat er overigens sprake is van een systematisch verschil. Kolganzen zijn zeer mobiel; omdat voor een fietstelling meer tijd nodig is dan voor een autotelling, zal de kans op het optreden van dubbel tellen of missen van groepen groter zijn, en daarmee het telresultaat van fietstellingen onzekerder. Bij andere mobiele soorten als Grauwe Gans en Kievit lijkt hiervan echter geen sprake. Voor de Soepeend is het verschil waarschijnlijk meer een waarnemers- dan een vervoerseffect: het onderscheid met Wilde Eenden is niet altijd even duidelijk. Dat kan deels ook voor de Soepgans gelden. Het min of meer verwachte verschil bij soorten die in de regel verspreid in kleine aantallen voorkomen en/of tamelijk verborgen leven (voorbeelden Blauwe Reiger en Wintertaling; mogelijk beter waarneembaar vanaf de fiets), komt

niet uit de analyses naar voren.

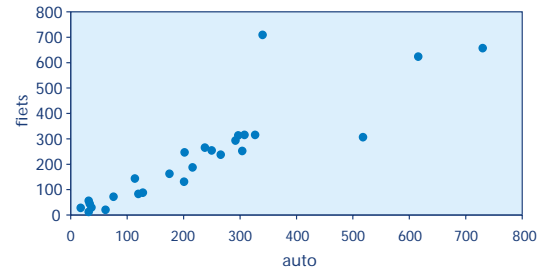
De voorlopige conclusie luidt dan ook dat bij het tellen van watervogels de keuze voor fiets of auto niet of nauwelijks van invloed lijkt te zijn op de resultaten. Het blijkt in ieder geval ondergeschikt aan verschillen die op kunnen treden als gevolg van tellen op uiteenlopende dagen. Synchronisatie van teldatum is dus veel belangrijker dan standaardisatie van de wijze van vervoer. Het verdient overigens aanbeveling dit onderzoek te herhalen op een andere plek, en aldus te controleren in hoeverre de conclusies representatief zijn voor andere soorten, gebieden en situaties.

Tijd van de dag

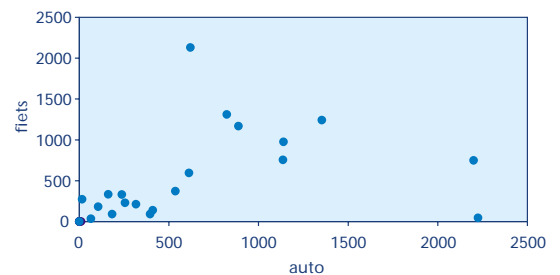
Om te kijken of het tijdstip van tellen van invloed is op de resultaten, zijn verschillende gebieden zowel 's ochtends als 's middags met de fiets geteld door dezelfde waarnemer. Voor acht van de 14 soorten komen de resultaten goed overeen, voorbeelden zijn Kuifeend, Slobeend, Fuut en Blauwe Reiger. Voor twee soorten is het verband matig en voor Watersnip, Kokmeeuw, Kievit en Grauwe Gans zelfs geheel afwezig! De drie laatstgenoemde soorten hebben vaak verschillende rust- en foerageergebieden, respectievelijk buitendijkse waterpartijen en binnendijks landbouwgebied. Dit geldt ook voor andere, niet in de analyses betrokken soorten. Dit bevestigt wat er in de watervogelhandleiding staat: start niet te vroeg (na 10.00), en eindig niet te laat (voor 16.00), om de telling niet door slaapplaatsbewegingen te laten beïnvloeden. Het is voorts zinvol de (maandelijkse) watervogeltelling steeds op ongeveer hetzelfde tijdstip te beginnen.

Vanaf water, land of lucht?

Ook bij de vergelijking van telmethoden in IJsselmeer en Randmeren kwam naar voren dat vooral de spreiding van teldata verantwoordelijk is voor verschillen in resultaten. Zoveel mogelijk tellen op dezelfde dag is dus het parool, zeker in situaties waar veel uit-



Figuur 1. Vergelijking van de aantallen vastgestelde Meerkooet tijdens simultaan uitgevoerde auto- en fietstellingen in de Ooijpolder in 2002/2003.



Figuur 2. Vergelijking van de aantallen vastgestelde Kolganzen tijdens simultaan uitgevoerde auto- en fietstellingen in de Ooijpolder in 2002/2003.



Foto: Arjan Boele

wisseling plaatsvindt tussen gebieden. Wel speelt de wijze van vervoer een grotere rol dan in het geval van de fiets- en autotellingen. De boot- en landtellingen in de Randmeren komen overeen voor soorten als Knobbelswaan, Kleine Zwaan, Tafeleend, Kuifeend en Meerkoet, maar voor mobiele soorten als zaagbekken is dat veel minder het geval. De resultaten van vliegtuigtellingen in dit gebied daarentegen komen slechts in geringe mate overeen met de resultaten van zowel boot- als landtellingen. Voor een aantal van de algemeenste soorten komen de vliegtuigtellingen systematisch hoger uit; enkele minder algemene soorten worden juist nauwelijks opgemerkt. Op het IJsselmeer lieten land- en vliegtuigtellingen eveneens voor maar voor weinig soorten een duidelijk verband zien. Hoewel het niet zonder meer mogelijk is aan te geven welke methode nu voor welke soort de beste is, is wel duidelijk dat de resultaten van beide methoden niet door elkaar gebruikt mogen worden in de meetreeksen die aan trendanalyses ten grondslag liggen.

Chris van Turnhout & Berend Voslamber



Foto: Peter Eekelder

Nestkaartenproject, oproep nieuwe medewerkers

In 1995 heeft SOVON de coördinatie van het Nestkaartenproject op zich genomen. Sindsdien zijn er al ruim 64.000 nestkaarten opgenomen in de database, van in totaal 175 soorten. Een groot deel van de kaarten bevat echter nestgegevens van kleine holenbroeders en roofvogels (verzameld door medewerkers van de Werkgroep Roofvogels Nederland). Het project werd mede gefinancierd door CBS, maar in 2003 heeft LNV de financiering overgenomen. Om de stroom binnenkomende nestkaarten bij te sturen, zijn enkele 'beleidsrelevante soorten' uitgekozen. Op basis van de selectiecriteria (Soortbeschermingsplan, Vogelrichtlijn, Rode Lijst, Afrika-ganger, kustbroedvogel, kleine zoogdiereters, indicatief voor klimaatverandering, weidevogels) zijn 30 soorten uitgekozen.

Voor een betrouwbare analyse van de nestgegevens zijn per soort minimaal 60 nestkaarten per jaar nodig. Maar indien we bijvoorbeeld ook regionale of biotoopverschillen mee willen nemen, zijn er dus jaarlijks minimaal 60 nestkaarten nodig per regio of biotoop.

Van het Prins Bernhard Cultuurfonds hebben we recent een toezegging voor medefinanciering ontvangen. Hierdoor zijn we in staat de achterstallige data van Koolmees, Pimpelmees en Bonte Vliegenvanger te verwerken en uit te werken. De eerste eilegdatum van deze soorten geeft, in relatie met de voorjaarstemperatuur, belangrijke informatie over de effecten van klimaatverandering. Heeft u nog niet ingestuurde nestgegevens van deze soorten uit de periode 1980-2003 liggen, dan horen wij dat graag.

In onderstaande tabel staan de geselecteerde beleidsrelevante soorten met het gemiddelde aantal nestkaarten in 2001 en 2002. Vooral van de vet gedrukte soorten zouden we graag meer gegevens ontvangen. Deels zijn deze soorten echter schaars en/of kwetsbaar, zodat grote zorgvuldigheid bij het onderzoek vereist is. Meldt u daarom aan bij SOVON voordat u voor het Nestkaartenproject het veld in gaat. Dan sturen wij een handleiding en een registratieformulier. Tevens ontvangt u dan, één of tweemaal per jaar, Broednieuws. Deze nieuwsbrief bevat informatie over het Nestkaartenproject en vaak ook een uitwerking van gegevens van een bepaalde soort.

Nieuw invoerprogramma

In 2003 is een invoerprogramma ontwikkeld om nestgegevens in te voeren en de gege-

Sloebend	7
Eider	36
Wespendief	28
Blauwe Kiekendief	12
Grauwe kiekendief	29
Boomvalk	77
Scholekster	126
Kievit	170
Grutto	84
Wulp	11
Tureluur	37
Zwarte Stern	16
Kerkuil	255
Steenuil	363
Gierzwaluw	59
Veldleeuwerik	14
Boerenzwaluw	100
Huiszwaluw	1
Graspieper	26
Gele Kwikstaart	1
Gekraagde Roodstaart	24
Roodborsttapuit	66
Kleine Karkiet	28
Grauwe Vliegenvanger	9
Bonte Vliegenvanger	249
Pimpelmees	261
Koolmees	559
Grauwe Klauwier	50
Spreeuw	48
Ringmus	66

vens digitaal naar SOVON te sturen. Het gebruik van het programma heeft enkele belangrijke voordelen. Het invoerwerk kost minder tijd dan het schrijfwerk op de papieren nestkaart, in het programma zijn een aantal foutencontroles opgenomen en de gegevens hoeven niet meer na binnenkomst bij SOVON te worden ingevoerd. Het programma is te downloaden via www.sovon.nl. Indien u geen internetverbinding heeft, is het ook mogelijk een CD-rom met het programma te ontvangen.

Frank Majoor

AVONTUURLIJKE TREKTOCHTEN • VOGELREIZEN
CULTUUR/NATUURREIZEN • REIZEN OP MAAT

NAMIBIË

Zoveel mogelijk vogelsoorten scoren?
In Namibië is dat mogelijk, maar liefst
630 verschillende soorten vogels zijn
waargenomen. Samen met een Nederlandse
birdwatcher op zoek naar deze vogels.



Postbus 35, 8050 AA Hattem
Tel. 038 444 54 19
Mob. 0650 513 352
Website www.hartebeesttravel.nl

HARTEBEEST TRAVEL



ZIEN MET ZEISS



Maar je mag ook *gezien* worden met deze prachtige Diascope van Zeiss. De naam staat garant voor perfectie. Met de 65 resp. 85mm(!) fluorite lenzen wordt een briljant beeld gevormd, tot in de kleinste details. Vaste- en zoom oculairen, paraattas, fotoadapter en Zeiss statief zijn de leverbare accessoires.

Technolyt in Wormerveer is hoofdsponsor van Sovon en importeur van Zeiss, Swift, Bynolyt, Fujinon, Myauchi en Gambit. Industrieweg 35, 1521 NE Wormerveer Holland.
Tel.: 075 647 45 47, Fax: 075 621 36 63, E-mail: info@technolyt.nl



Stichting Wólka

Postbus 483
6700 AL Wageningen
Tel: 0317-415205
Fax: 0317-415430
E-mail: info@wolka.org
Website: www.wolka.org

Vogelreizen in Noordoost Polen

Biebrzamoerassen, Oerbos van Białowieza,
Mazurische Meren

Groepsreizen

Voorjaar 2004: 10-daagse najaarsreizen € 637,- all-in
(Vertrek: 23/4, 30/4, 7/5, 14/5, 21/5)

Individueel

Vele individuele reismogelijkheden voor vogelaars
wandelaars, fietsers, kanovaarders,
ouders en kinderen

Wij verzorgen ook reizen op maat

U overnacht bij gastvrije boeren, een van de manieren waarop stichting Wólka de kleinschalige landbouw in Noordoost Polen ondersteunt.



maak een
kanoreis
in hét
vogelparadijs



**Grenzeloos genieten
van vogels en natuur;
een combinatie van
kwaliteit en reisavontuur**

PROGRAMMA 2004

Sallandse Heuvel: 23/4 – 25/4
Texas: 1/4 – 15/4
Hongarije: 8/5 – 16/5
Zuid-Afrika: 19/8 – 4/9
N.O. Turkije: 18/9 – 2/10
Hongarije: 1/10 – 8/10
Schiermonnik'g: 23/9 – 26/9
Lac du Der: 4/11 – 7/11
Gambia: 8 en 12 dagen dec.

IN VOORBEREIDING 2005

Thailand: januari
Bulgarije: januari
Eilat: eind maart 8 dagen
Zuid-Turkije: maart/april

STICHTING VOGELREIZEN

telefoon: 026-3723990
info@stichtingvogelreizen.nl
www.stichtingvogelreizen.nl

Limosa



Nummer 3 van 2003 (76-3), verschenen januari 2004

- Verdwijnt de Grauwe Gors uit Nederland? Een bijdrage over de laatste Grauwe Gorzen in ons land, over hamsterakkers en over natuur in het rivierengebied.
- IJslandse Grutto's in Nederland. In het voorjaar trekken opvallende aantallen IJslandse Grutto's door, zowel langs de rivieren als in het Waddengebied.
- Boerenzwaluwen in de knel. Boerenzwaluwen raken steeds meer onder druk van hygiënemaatregelen op het boerenbedrijf.
- Overleving Grauwe Ganzen. Een bijdrage over lopend onderzoek aan de populatiedynamiek van de Grauwe Gans in de Ooijpolder.

Nummer 4 van 2003 (76-4) verschijnt april 2004

- Nederlandse broedvogels in de plus? Een beschouwing van ontwikkelingen van onze broedvogels in de twintigste eeuw. Is er reden voor pessimisme?
- Visarenden op het troebele zoute water. Wereldwijd een normaal verschijnsel, maar in de Waddenzee zijn heldere duimveren aantrekkelijker.
- Dwarse Kemphennens. Doortrekkende Kemphanen in Friesland laten intrigerende verschillen in terreingebruik tussen mannen en vrouwen zien. Worden de hennen weg-geconcurrerd, of hebben ze een andere voedselvoorzeker?



Informatie over abonnementen:
Limosa, Compagnonsweg 45-47, 8227 RH Ravenswoud,
e-mail: zwablo@tref.nl, telefoon 0516-433905.

De natuur is onberekenbaar.
Hou dus met alles rekening.

Nieuw: SLC 8x30 WB –
nu met gepatenteerde
SWAROBRIGHT-coating.



www.swarovskioptik.com

SLC 7x42 B



SLC 8x56 B**
SLC 15x56 WB



SLC 7x50 B**
SLC 8x50 B**
SLC 10x50 WB



SLC 10x42 WB



SLC 8x30 WB



SWAROVSKI

DIALOGO MET DE NATUUR

Ideaal voor de meest uiteenlopende toepassingen – de universele SLC-verrekijkers:

- Gepatenteerde SWAROBRIGHT-coating – voor optimale en natuurlijke kleurweergave in het gehele lichtspectrum.
- Lichtsterke objectieven voor optimale beeldkwaliteit, ook bij moeilijke lichtomstandigheden.
- Bijzonder ergonomisch dankzij duimuitsparingen en perfecte gewichtsbalans.
- Lucht-, stof- en waterdicht tot een diepte van 4 m dankzij inwendige scherpstelling. Geen beslaan aan de binnenkant dankzij stikstofvulling.



opticon

VERREKIJKERS & TELESCOPEN

IMAGIC BGA PC.ASF T

8x32, 7x42, 8x42, 10x42

- Waterdichte constructie met stikstof-vulling
- Asferische lenselementen + prisma met fase-coating
- Uitdraaibare oogschelpen en inklikkende dioptrie instelling
- Volledig beeldveld, ook voor bril-dragers
- Close focus minder dan 2 meter

Prijzen vanaf €575



IMAGIC TGA WP

8x32, 7x42, 8x42, 10x42, 7x50, 10x50

- Waterdichte constructie met stikstof-vulling
- Volledig meervoudig-gecoat lens systeem [op alle glas/lucht overgangen]
- Uitdraaibare oogschelpen en inklikkende dioptrie instelling
- Volledig beeldveld, ook voor bril-dragers

Prijzen vanaf €245



MM2 MIGHTY MIDGET TRAVELSCOPE

- Superklein, lichtgewicht constructie. Ingeschoven slechts 18cm
- Nauwkeurig optisch systeem
- Breed scherpstelwiel en inschuifbare zonnekap
- Speciaal 25x en 15-40x oculair
- Ook geschikt voor Opticron HDF/HR oculairen
- Foto-adapter voor reflex-camera optioneel

52/45 €229, MM2 25x €74, MM2 15-40x €147



CAR WINDOW MOUNT €63



UDCA €169



For more information and a copy of our current Catalogue call +44 1582 726522 or visit our on-line Catalogue at www.opticron.co.uk
PO Box 370, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton, Beds, LU4 8YR, UK
Fax: +44 1582 723559 E-mail: sales@opticron.co.uk



Deze, en andere kijkers en telescopen, kunt u bekijken bij
Combi Focus Voorburg
Tel: 070 386 35 19 Fax: 070 387 60 53
combifocusvoorburg@hetnet.nl
Kon. Julianaplein 10 2274 JD Voorburg

Kijkers vanaf € 22,50 •
Zeiss en Swarovski
vanaf € 348,00

Windstopper fleece •
vanaf € 109,95

Blouse vanaf € 45,00 •

Thermisch ondergoed •
vanaf € 14,00

Broeken vanaf € 65,00 •

Schoenen vanaf € 79,95 •

www.bevershop.nl

18.000 artikelen voor een avontuurlijke vakantie



Alles wat u nodig heeft als u de deur uit gaat.

functionele kleding
o.a. wind-, waterdicht, ademend
snel drogende kleding
thermisch ondergoed
verrekijkers

Bynolyt, Minolta, Swarovski en Zeiss
fototassen
kampeeraccessoires
wandelschoenen
boeken en kaarten
bergsportmateriaal
en nog veel meer...

Foto: Hans 116

Alkmaar Kanaalkade 53 • Almere Markerkant 1303 MN • Amersfoort Kamp 53 • Amsterdam Stadhouderskade 4 • Apeldoorn Stationsstraat 134 • Arnhem Utrechtsestraat 3 • Breda Wilhelminastraat 22 • Den Haag The Globe Walddorpstraat 15 • Eindhoven Leenderweg 202 • Enschede Haaksbergerstraat 116 • Groningen St. Jansstraat 17 • Haarlem Zijlweg 63 • Hengelo Pasmaatweg 40 • Hilversum Havenstraat 16 • Leeuwarden Voorstreek 39 • Leiden Nieuwe Rijn 45 • Maastricht Scharnerweg 66 • Nijmegen Marikenstraat 2 • Rotterdam Adm. de Ruyterweg 33 • Steenwijk Woldmeentherand 11 • Tilburg Koningsplein 2 • Utrecht Balijelaan 10 • Zoetermeer Het Rond 4 • Antwerpen/Merksem Bredabaan 96B. Vraag onze GRATIS catalogus aan op www.bever.nl